

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE

Ekonomikas nodaļa

DARBA TIRGUS ATTĪSTĪBAS TENDENCES MAZUMTIRDZNIECĪBĀ
COVID-19 PANDĒMIJAS LAIKĀ

BAKALaura DARBS

Ekonomikas bakalaura studiju programma

Industriālās ekonomikas apakšprogramma

Autors: Agnija Siliņa

Studenta apliecības Nr.: ab17180

Darba vadītājs: *Dr.oec.* profesore Sandra Jēkabsone

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir “Darba tirgus attīstības tendences mazumtirdzniecībā COVID-19 pandēmijas laikā”. Darba mērķis ir izpētīt un analizēt COVID-19 pandēmijas ietekmē radušās izmaiņas darba tirgū mazumtirdzniecības nozarē un izvērtēt darba tirgus attīstības iespējas, kā arī sniegt priekšlikumus esošās darba tirgus situācijas uzlabošanai. Autore raksturo darba tirgus ietekmējošos faktoros, kā arī veiks iegūto datu analīzi par izmaiņām, kuras radušās darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma attiecībā, Covid-19 pandēmijas rezultātā. Savukārt, pēc izmaiņu noteikšanas, autore izvirzīs tuvākās nākotnes prognozes un izteiks priekšlikumus esošās darba tirgus situācijas uzlabošanai.

Atslēgas vārdi: darbaspēks, darba tirgus, nodarbinātība, pandēmija, pieprasījums, piedāvājums, Covid-19.

ANNOTATION

The topic of the bachelor's thesis is "Labor market development trends in retail during the COVID-19 pandemic". The aim of this work is to study and analyze the changes in the labor market in the retail sector caused by the COVID-19 pandemic and to evaluate the development opportunities of the labor market, as well as to provide proposals for the improvement of the current labor market situation. The author will describe the factors influencing the labor market, as well as analyze the obtained data on the changes that have occurred in the relationship between labor demand and supply as a result of the Covid-19 pandemic. In turn, after determining the changes, the author will put forward short-term forecasts and make proposals for improving the current labor market situation.

Key words: labor, labor market, employment, pandemic, demand, supply, Covid-19.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	6
1.DARBA TIRGUS TEORĒTISKIE ASPEKTI.....	9
1.1.Darba tirgus jēdziens un darbības pamatprincipi	9
1.2.Darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu ietekmējošie faktori.....	12
2.MAZUMTIRDZNIECĪBAS NOZARES DARBA TIRGUS ANALĪZE	18
2.1.Mazumtirdzniecības nozares vispārējs raksturojums un loma Latvijas tautsaimniecībā ...	18
2.2.Darbaspēka pieprasījuma un nodarbinātības analīze nozarē pirms Covid-19 pandēmijas.	25
3.COVID19 IETEKME UZ DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMU UN PIEDĀVĀJUMU MAZUMTIRDZNIECĪBĀ.....	31
3.1.Darbaspēkā pieprasījuma izmaiņas COVID -19 pandēmijas rezultātā	31
3.3.Darbaspēka piedāvājuma izmaiņas COVID-19 pandēmijas rezultātā.....	43
SECINĀJUMI un priekšlikumi	51
Izmantotā literatūra un avoti.....	54
PIELIKUMI.....	60

APZĪMĒJUMU UN SĀĪSINĀJUMU SARAKSTS

Centrālā statistikas pārvalde- CSP

Eiropas Komisija- EK

Informācijas tehnoloģijas – IT

Iekšzemes kopprodukts – IKP

Nodarbinātības valsts aģentūra- NVA

Valsts ieņēmumu dienests - VID

IEVADS

Darba tirgus ir neatņemama tirgus ekonomikas sastāvdaļa, jo darbaspēks ir viens no galvenajiem ražošanas resursiem, kas kopā ar citiem resursiem tiek izmantots, lai ražotu preces un citus labumus, ko uzņēmumi piedāvā patērētājiem viņu vajadzību apmierināšanai. Tomēr darba tirgus atšķiras no citiem tirgus veidiem ar to, ka jebkurš cilvēks, darbaspēka resursu īpašnieks, ir bioloģiska un sociāla būtne, tādējādi, darbaspēka tirgus attīstību ietekmē virkne dažādu faktoru, piemēram, iedzīvotāju demogrāfiskā struktūra, izglītība, veselības aprūpe, u.tml.

2019.gada nogalē visu pasauli pārņēma ziņas par jaunu un neizpētītu respiratoru vīrusu SARS-CoV-2 jeb koronavīrusu, ko nodēvēja par COVID-19. Infekcija savu nosaukumu ieguva, pateicoties kronim līdzīgiem izaugumiem uz vīrusa virsmas, savukārt, skaitlis 19 apzīmē gadu, kurā tas tika atklāts. Vispasaules pandēmija tika pasludināta 2020.gada martā, kad nebija iespējams ierobežot slimības straujo izplatību.

COVID-19 progresēšana bija neparedzami ātra, kā rezultātā, ierasto procesu kārtība tika ierobežota ar epidemioloģiskās drošības pasākumiem un bija jāveic reorganizācija visā cilvēku ikdienā. Tika ierobežotas iespējas doties uz darbu un strādāt, sociālās saiknes, ceļošana un pasaulei bija jāpielāgojas esošajai situācijai. Tas ietekmēja virkni strauju pārmaiņu veselības aprūpes jomā, izglītībā, komunikācijā un ieviesa ļoti lielas izmaiņas ekonomikā, tajā skaitā arī darba tirgū. Vislielākās izmaiņas ekonomikā nozarē bija vērojamas klātienē nodarbinātībā pakalpojumu sektorā, jo īpaši uzņēmumos, kas nodarbojās ar tūrismu, starptautiskajiem pasažieru pārvadājumiem, izmitināšanu, ēdināšanu, izklaides un kultūras pasākumu organizēšanu, kur bija vērojams straujš pieprasījuma kritums un darbavietu samazinājums. Vienlaikus tādās jomās kā informācijas tehnoloģijas (IT), veselības aprūpe bija vērojams speciālistu trūkums un nodarbinātības pieaugums. Pieauga attālināti strādājošo darbinieku īpatsvars gan publiskajā, gan privātajā sektorā un notika strauja e-komercijas attīstība, kas palielināja pieprasījumu pēc dažāda veida kurjeru pakalpojumiem.

Darba autore uzskata, ka vispasaules pandēmijas radītās izmaiņas cilvēku ikdienā ir perspektīva un ar augstu potenciālu iespēja attīstīties visās nozarēs, ne tikai ekonomikā. Pilnveidojot procesus un pielāgojoties jaunajai situācijai, taču neaizmirstot no iepriekšējo periodu gūtajām atziņām, autore prognozē, ka ir iespējams sasniegt neierasti augstu darba un ražīguma efektivitāti ar ļoti lielu kapacitāti, iztērējot minimālus resursus. Šis apgalvojums strādā pie nosacījuma, ka sabiedrība pieņems pārmaiņas.

Kā pierādījums šim autores apgalvojumam ir e-komercijas attīstība pandēmijas pirmajā vilnī 2020.gadā un nerimstošā aktivitāte arī 2021.gadā, jo, līdz ar sociālās distancēšanās

prasībām, iedzīvotāji arvien vairāk sāka izmantot preču un pakalpojumu piegādi uz mājām, novērtējot tās priekšrocības. Pandēmija ir ieviesusi lielas izmaiņas darba tirgū, uzņēmumos daudzi procesi tika automatizēti, kā arī veiktas izmaiņas darba organizēšanā, lai darbinieki varētu veikt savus darba pienākumus no mājām. Atsevišķi uzņēmumi bankrotēja vai bija uz bankrota robežas, taču bija uzņēmumi un nozares, kas uzplauka un izmantoja pandēmijas sniegtās iespējas, piedāvājot inovatīvus pakalpojumus un risinājumus.

Bakalaura **darba mērķis** ir analizēt COVID-19 pandēmijas ietekmē radušās izmaiņas darba tirgū mazumtirdzniecības nozarē un izvērtēt darba tirgus attīstības iespējas, kā arī sniegt priekšlikumus esošās darba tirgus situācijas uzlabošanai.

Mērķa sasniegšanai darbā izvirzīti sekojoši **uzdevumi**:

1. pamatojoties uz zinātnisko literatūru, raksturot darba tirgus darbības pamatprincipus;
2. noskaidrot darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu ietekmējošos faktoros;
3. izziņāt mazumtirdzniecības lomu Latvijas tautsaimniecībā;
4. apkopot un analizēt datus par darbaspēka pieprasījumu un nodarbinātību mazumtirdzniecības nozarē Latvijā pirms Covid-19 pandēmijas;
5. apkopot un analizēt izmaiņas darba tirgū mazumtirdzniecības nozarē Covid-19 pandēmijas ietekmē;
6. veikt mazumtirdzniecībā strādājošo darbinieku anketēšanu un iegūto datu apkopošanu, lai novērtētu, kā nozare adaptējas jaunajām pandēmijas prasībām;
7. salīdzināt iegūtos datus, noteikt radušās problēmas un izvērtēt darba tirgus attīstības iespējas nākotnē;
8. sniegt konstruktīvus secinājumus par apkopoto datu rezultātiem;
9. izvirzīt priekšlikumus darba tirgus situācijas uzlabošanai mazumtirdzniecībā.

Pētījuma **objekts**- darba tirgus mazumtirdzniecības nozarē.

Pētījuma **priekšmets**- Covid-19 ietekme uz darbaspēka pieprasījumu mazumtirdzniecības nozarē.

Bakalaura darbs sastāv no **trīs nodaļām**. Darba pirmajā nodaļā analizēti darba tirgus attīstības teorētiskie aspekti, darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu ietekmējošie faktori, tirgus līdzsvars un tā izmaiņas.

Otrajā nodaļā ir apskatīta mazumtirdzniecības nozares nozīme tautsaimniecībā un veikta darbaspēka pieprasījuma un nodarbinātības analīze nozarē pirms Covid-19 pandēmijas.

Savukārt, trešā nodaļa ir veltīta Covid-19 pandēmijas ietekmes izpētei. Tās ietvaros autore ir pētījusi izmaiņas darbaspēka pieprasījumā un piedāvājumā mazumtirdzniecības nozarē

2020. un 2021.gadā, kā arī novērtējusi mazumtirdzniecības darba tirgus attīstības perspektīvas un iespējas tuvākajā nākotnē.

Analīzes rezultātā ir sniegti secinājumi par darbā aplūkotajām problēmām, kā arī izvirzīti priekšlikumi, lai uzlabotu darba tirgus situāciju pēc pandēmijas periodā.

Par **pētījuma periodu** ir izvēlēts laika posms no 2017. līdz 2021.gadam, kas dod pilnīgu priekšstatu par mazumtirdzniecības nozari un tās darba tirgus procesiem pirms un pēc Covid-19 pandēmijas.

Darbā izmantotas ekonomiskās un statistiskās analīzes (salīdzināšana, grupēšana u.c.) metodes, monogrāfiskā metode, ekspertu metode, kā arī anketēšana. Lai analizēto materiālu padarītu uzskatāmāku, darbā iekļautas tabulas un grafiski attēli, ko veidojusi autore vai aizguvusi no izmantotajiem literatūras avotiem, atsaucoties uz sākumavotu.

Bakalaura darba izstrādē izmantota speciālā ekonomiskā literatūra, pētījumi un zinātniskās publikācijas par darbaspēka tirgus darbību, nodarbinātības un bezdarba jautājumiem, Latvijas Republikas un ES normatīvie akti un dokumenti, kas saistīti ar nodarbinātības politiku, Eiropas Komisijas, Latvijas Republikas Labklājības ministrijas, Nodarbinātības Valsts aģentūras (NVA), Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP), Ekonomikas ministrijas, Latvijas Bankas u.c. speciālistu publikācijas un pētījumi, kā arī cita internetā pieejamā informācija.

1. DARBA TIRGUS TEORĒTISKIE ASPEKTI

1.1. Darba tirgus jēdziens un darbības pamatprincipi

Darba tirgus ir darba pirkšana un pārdošana, kuru nosaka pieprasījuma un piedāvājuma līmenis, atkarībā no nodarbinātības un atalgojuma lieluma.¹ Paskaidrojot, darba tirgus ir patstāvīgi mainīga attiecība starp darbaspēka pieprasījumu no darba devēju puses jeb algotāju puses, un darbaspēka piedāvājumu no to personu puses, kas vēlas un ir gatavas strādāt algotu darbu. Tā galvenā pamatfunkcija ir gūt peļņu jeb ienākumus, strādājot algotu darbu, ne tikai darba ņēmējiem, bet arī privātajiem uzņēmējiem un pašnodarbinātām personām². Darba tirgu, kā jebkuru citu tirgu, raksturo divi rādītāji – darbaspēka pieprasījums un piedāvājums³.

Tajā darba devēji un darba ņēmēji kopīgi veic kolektīvas un individuālas sarunas, lai vienotos par darba iekārtam, apstākļiem un darba algu. Darbs nodrošina cilvēkus ar iztiku, ļauj palielināt viņu materiālo labklājību, kā arī dod iespējas dzīvot piesātinātu, interesantu dzīvi, aktīvi piedalīties sabiedriskajos un ekonomiskajos procesos, pasargājot no sociālas atstumtības un nabadzības. Tāpēc darbs un darbaspēka tirgus ieņem ļoti nozīmīgu vietu gan atsevišķu indivīdu dzīvē, gan valsts ekonomikā. Darba tirgus pēc tā nosaukuma jau atklāj, par to, kas ir šī tirgus galvenā prece, un tas ir darbs⁴.

Darbs ir viens no ražošanas faktoriem, kas līdz ar pārējiem ekonomiskajiem resursiem (zemes un dabas resursiem, kapitālu) nosaka ekonomikas attīstības iespējas jeb ražošanas potenciālu. Jēdziens “darbs” vispārīgā veidā ir cilvēku mērķtiecīga darbība, kuras laikā tas ar darba priekšmetu palīdzību iedarbojas uz dabu, izmantodams to dažādu priekšmetu radīšanai, kas nepieciešami cilvēka vajadzību apmierināšanai⁵.

Tas var būt gan fizisks, gan arī garīgs darbs. Darbu mēra ar kvalifikāciju un nostrādāto stundu skaitu, kas savukārt tiek novērtēts ar atbilstošu darba algas likmi un tā ir vienas nostrādātās stundas cena⁶.

¹ “Darba tirgus” Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca, pieejams <https://www-letonika.lv/datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=1&q=darbasp%C4%93ka%20piepras%C4%ABjums&id=936332&&g=1>, [skatīts 01.12.2021]

² K.Purmalis Promocijas darbs (2011) “LATVIJAS DARBA TIRGUS ANALĪZE UN TĀ ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS”, pieejams https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5094/20255-Karlis_Purmalis_2011.pdf?sequence=1, [skatīts 01.01.2022]

³ E.Brēķis, S.Jēkabsons, K.Purmalis, I. Čurkina, M.Brants, G.Eglīte, Pētījums “NĀKOTNĒ STRATĒGISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ” (2013), pieejams <https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download>, [skatīts 01.01.2022]

⁴ B. Sloka., E-grāmata “Darba resursi” (2010), pieejams <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=22290&chapterid=6815>, [skatīts 02.01.2022]

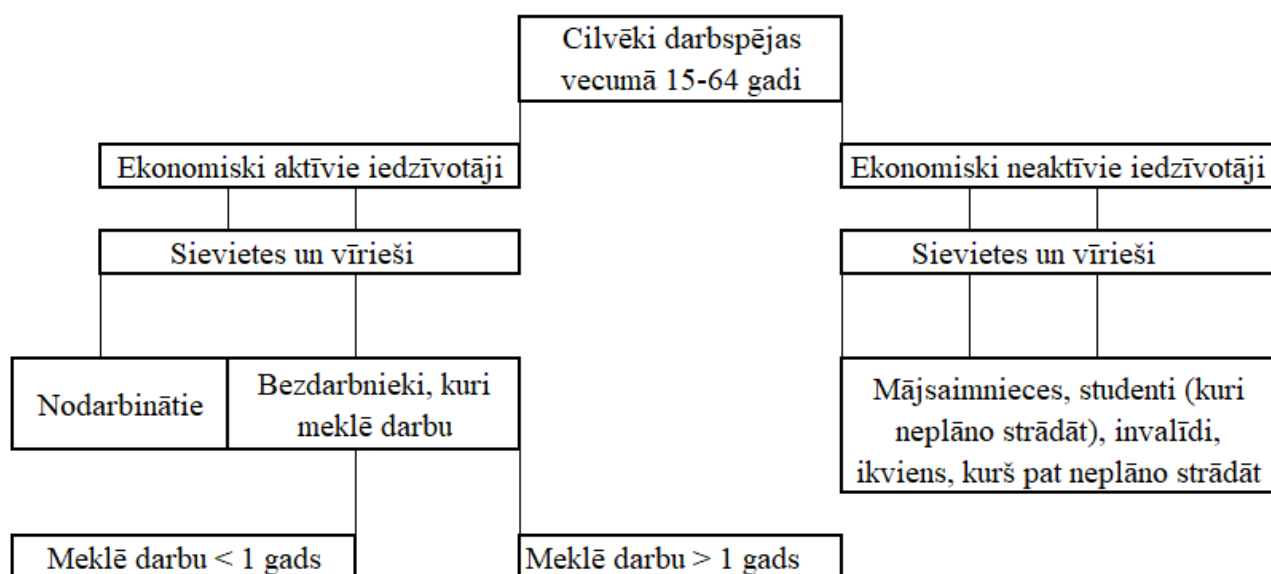
⁵ Vīle R., Laķis P., Cilvēka faktors: vadīšanas sociotehnoloģija, Rīga, “Avots”, 1988

⁶ Škapars R., Mikroekonomikas teorijas pamati, Latvijas Universitāte, Rīga, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1998

Darbaspēks kopā ar citiem resursiem tiek izmantots, lai ražotu preces un citus labumus, ko uzņēmums piedāvā patērētājiem viņu vajadzību apmierināšanai. Pie tam jāņem vērā, ka no darbaspēka resursiem, to kvalifikācijas un prasmēm lielā mērā ir atkarīgs tas, cik efektīvi tiks izmantoti visi pārējie resursi un arī, kāda būs saražotās produkcijas kvalitāte. Tieši cilvēks sasaista darba līdzekļus un darba priekšmetus, un nodrošina uzņēmuma darbības kvantitatīvo (saražoto un pārdoto preču daudzumu) un kvalitatīvo (peļņu) rezultātu. Lai cik moderna tehnika ieviesta uzņēmumā, neregulēts ražošanas process un automatizēta izejvielu pārvēršana gatavās precēs, tomēr cilvēks ir tas, kas šīs mašīnas darbina, apkopj, uzrauga un labo, tāpēc jebkura uzņēmuma galvenā vērtība ir cilvēks jeb darbaspēks.

Darba tirgus veidojas vairāku faktoru ietekmē, taču noteikti ir jāņem vērā, ka katrā tautsaimniecībā pastāv vairāku veidu darba tirgi, kurus var iedalīt pēc dažādiem parametriem, piemēram, kvalifikācijas, profesijas, reģiona, u.c.⁷

Pieprasījumu darba tirgū veido darba devēji, taču piedāvājumu sastāda darba ņēmēji. Piedāvājuma dalībniekus nodarbinātības un bezdarba kontekstā var iedalīt pēc grupām un pazīmēm (skat. 1.1.att.)⁸.

1.1.attēls. Darbības vecuma personu iedalījums pēc nodarbinātības pazīmēm.⁹

⁷ K.Purmalis Promocijas darbs (2011) "LATVIJAS DARBA TIRGUS ANALĪZE UN TĀ ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS", pieejams https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5094/20255-Karlis_Purmalis_2011.pdf?sequence=1, [skatīts 01.01.2022]

⁸ Statistika, nodarbinātība un bezdarbs (1996), pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436> [skatīts 06.01.2022]

⁹ Autores veidots attēls, izmantojot informāciju no Latvijas Vēstnesis, "Statistika, nodarbinātība un bezdarbs" (1996), pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436>, [skatīts 06.01.2022]

Darbspējas vecuma personas tiek iedalītas divās grupās – ekonomiski aktīvajos iedzīvotājos un ekonomiski neaktīvajos iedzīvotājos. Pie ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem pieder gan sievietes, gan vīrieši, kuri ir nodarbinātie (t.sk. pašnodarbinātie, amatnieki, ierēdņi, armijnieki un arī citi darba ņēmēji), kā arī tās personas, kuras patreiz nestrādā algotu darbu, taču vēlas to darīt.¹⁰ Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vecums metodoloģijai ir 15-64 gadu vecums pēc Starptautiskajiem standartiem¹¹. Jāatzīmē, ka ekonomiski aktīvi un nodarbināti var būt arī cilvēki, kas vecāki par 65.gadiem, tomēr to ekonomiskās aktivitātes līmenis ir ievērojami zemāks.

Savukārt, darba meklētāji iedalās divās grupās: Darba meklētāji kuri meklē darbu jau ilgāk par 1 gadu un darba meklētāji, kuri meklē darbu mazāk nekā 1 gada garumā. Ar šīm grupām Nodarbinātības valsts aģentūra strādā pastiprināti, lai sekmētu darba meklētāja nodarbinātības spējas¹².

Otra darbspējas vecuma grupa ir ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji. Šajā grupā pieskaita arī tos vīriešus un sievietes, kuri nav sasnieguši attiecīgo darbspējas vecumu, kā arī tos, kuri jau ir pārsnieguši starptautisko metodoloģisko darbspējas vecumu. Grupā iekļaujas visas tās personas, kuras nevar, negrib vai nedrīkst strādāt, kā arī neplāno strādāt tuvākajā nākotnē. Piemēram, mājsaimnieces, studenti (kuri neplāno strādāt), invalīdi, nestrādājošie vecuma vai izdienes pensionāri, utt.¹³

No iepriekš aplūkotās teorētiskās literatūras, autore secina, ka darba tirgus ir mijiedarbība starp vismaz divām personām, kurām ir viens kopīgs mērķis – gūt ienākumus strādājot. Pētījuma autore secina, ka šis tirgus ir nepārtraukti mainīgs, atkarībā no ietekmējošajiem faktoriem nodarbinātībā, kā arī ir vairāki darba tirgi, kurus var atlasīt pēc dažādām pazīmēm vai īpašībām, piemēram, tautsaimniecības nozares, profesijas, kvalifikācijas, reģiona, kā arī citiem atlases kritērijiem.

Turpretim, darbaspēks ir svarīgs un neatņemams resurss, lai sasniegtu šos mērķus un ražotu galveno darba tirgus preci – darbu. Tas ir ražošanas faktors, bez kura nav iespējams sekmēt saimniecisko darbību. Darbam ir dažādas rezultatīvās formas – gan intelektuāls, gan fizisks darbs.

¹⁰ Latvijas Vēstnesis, “Statistika, nodarbinātība un bezdarbs” (1996), pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436>, [skatīts 06.01.2022]

¹¹Centrālā statistikas pārvalde, “ekonomiski aktīvie un neaktīvie iedzīvotāji”, pieejams <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nodarbinatiba/tabulas/nb260c/ekonomiski-aktive-un-neaktive-iedzivotaji> [skatīts 06.01.2022]

¹² Nodarbinātības Valsts aģentūra “Par mums”, pieejams <https://www.nva.gov.lv/lv/misija> [skatīts 06.01.2022]

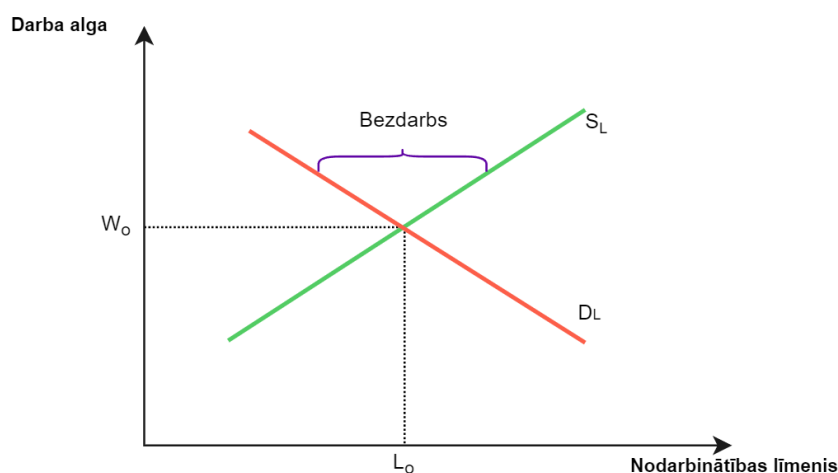
¹³ Latvijas Vēstnesis, “Statistika, nodarbinātība un bezdarbs” (1996), pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436>, [skatīts 06.01.2022]

Darba tirgū aktīvi piedalās tikai darbspējīgā vecuma ekonomiski aktīvās personas, bet tirgū nepiedalās ekonomiski neaktīvās personas, kuras nestrādā, jo- nevar, nevēlas vai nedrīkst strādāt. Par darbspējas vecumu patreiz Latvijā tiek uzskatītas personas no 15 līdz 64 gadu vecumam, kas pēc autora domām ir ļoti objektīvs vecuma diapazons strādājošajiem, jo aptver ļoti plašu sabiedrības vecuma grupu un atbilst realitātei, kad personas uzsāk darba attiecības un tās izbeidz, sasniedzot Latvijā noteikto pensionēšanās vecumu.

1.2. Darbspēka pieprasījumu un piedāvājumu ietekmējošie faktori

Darba tirgus pieprasījumu veido darba devēji un tas ir noteiktas kvalifikācijas resursu daudzums, kas ir nepieciešams darba devējiem. To raksturo brīvās darba vietas un tautsaimniecības nozarēs visi nodarbinātie sabiedrības locekļi, t.sk. blakusdarbā strādājošās personas un pamatdarbā strādājošie.¹⁴

Ikvienu tirgu var novērtēt, balstoties uz diviem rādītājiem – pieprasījums (D_L) un piedāvājums (S_L). Šie divi rādītāji var bīdīties ne tikai pa līknes līniju, bet arī mainīties plaknē, kurā atspoguļots nodarbinātības līmeņa ietekme attiecībā pret darba algas lielumu (skat. 1.2.att.)¹⁵.

1.2.attēls. Līdzsvars darba tirgū¹⁶

Aplūkojot 1.2. attēlu, var viegli un uzskatām saprast sakarību starp pieprasījuma un piedāvājuma līknēm. Darba algas apmēra (W_0) un Nodarbinātības līmeņa (L_0) krustpunktā ir darba tirgus līdzsvara punkts. Augšējās laukumos pa vidu un pa labi virs pieprasījuma un piedāvājuma līnijas krustpunkta horizontālās līnijas (W_0) ir bezdarbs. Bezdarba galvenais

¹⁴NĀKOTNĒ STRATĒĢISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ
<https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download>

¹⁵ Ko pērk un pārdod darba tirgū? Naudas skola, Latvijas Banka, pieejams
<https://www.naudasskola.lv/lv/mana-ekonomika/limeni/7-9/darba-tirgus/darbspēka-pieprasijums-piedavajums>
 [skatīts 02.01.2022]

¹⁶ Turpat

rašanās iemesls ir lielās diferences starp pieprasījuma un piedāvājuma kvantitatīvajiem un kvalitatīvajiem lielumiem. Piemēram, valstī ir pietiekami daudz augstskolas lektoru, taču to pieredze un kvalifikācija ir vērtīgākas nekā darba devēja piedāvātais atalgojums, un veidojas piedāvājuma pārpalikums. Savukārt pieprasījums pēc IT speciālistiem pārsniedz to daudzumu un veidojas pieprasījuma pārpalikums jeb nepietiekamība. Tā rezultātā var secināt, ka darbaspēka piedāvājumu ietekmē vairāki ekonomiski un sociāli faktori¹⁷:

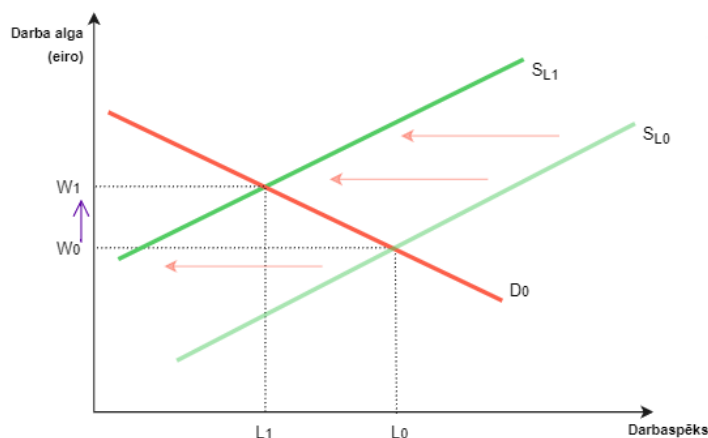
- **iedzīvotāju kopējais skaits** darbaspējīgo personu vecuma kategorijā konkrētajā pētāmajā reģionā,
- **darba algas lielums**, respektīvi, jo lielāka darba alga, jo lielāks būs darbaspēka piedāvājums,
- darbaspēka **dabiskais pieaugums** vai samazinājums, ko tieši ietekmē dzimstības un mirstības līmeņa sakarības,
- **darbaspēka kvalifikācijas** atbilstība, kas nozīmē to, ka augsti kvalificēta darbaspēka piedāvājums nepiedalīsies mazkvalificēta darba tirgus piedāvājumā.

Izvērtējot dotos faktoros, īpaši jāizdala demogrāfiskie faktori (iedzīvotāju skaits un tā pieaugums, ko nosaka dzimstības un mirstības līmenis, vidējais mūža ilgums, migrācija), kam ir galvenā nozīme darbaspēka piedāvājuma veidošanā un kurus politikas veidotājiem ir visgrūtāk ietekmēt, jo īpaši īstermiņā. Tāpat svarīga loma ir darbinieku izglītības līmenim un citiem ar izglītības iegūšanu saistītiem aspektiem (skolas gadu skaitam, kvalifikācijas un specializācijas iegūšanai nepieciešamajam laikam, izglītības piedāvājumam un iespējām), kas nosaka darbaspēka prasmes un kvalifikāciju. Darbaspēka piedāvājums kvantitatīvi ir atkarīgs arī no iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes jeb līdzdalības līmeņa, ko lielā mērā nosaka darba alga un indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu, jo jebkurš strādājošais gūst derīgumu gan no ienākuma, gan no brīvā laika. Parasti, jo augstākas ir reālās algas, jo vairāk darba stundu strādnieki vēlas piedāvāt.

Ja darba tirgus piedāvājumu ietekme kāds no minētajiem faktoriem, piedāvājums var virzīties pa līkni vai arī, līkne var nobīdīties plaknē gan pa kreisi, kā parādīts 1.3.attēlā, gan arī pa labi. Piemēram, palielinoties mirstībai darbaspējīgo personu vecuma grupā darbaspēka piedāvājuma līkne novirzīsies plaknē pa kreisi, gluži kā 1.3.attēlā, tādējādi, būs mazāk potenciālo darbinieku un viņu prasības pēc lielākas darba algas būs augstākas. Turpretim, ja

¹⁷ B. Sloka., E-grāmata "Darba resursi" (2010), pieejams <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=22290&chapterid=6815>, [skatīts 02.01.2022]

darba devējs piedāvās lielāku algas apmēru, darbaspēka piedāvājums mainīsies pa līkni uz augšu un izveidosies jauns pieprasījuma un piedāvājuma līdzsvara punkts.

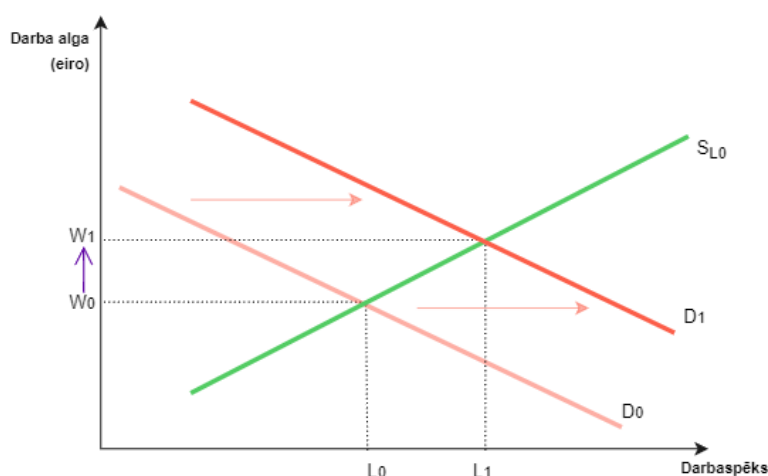
1.3.attēls. Darbaspēka piedāvājuma izmaiņu attēlojums grafiski¹⁸

Darbaspēka piedāvājuma izmaiņu lielums atkarībā no algu izmaiņām ir atkarīgs no darbaspēka piedāvājuma algas elastības. Jo lielāka ir algas elastība- jo jūtīgāks ir darbaspēka piedāvājums (attiecīgi darbaspēka piedāvājuma taisne ir lēzenāka). Darba tirgū var veidoties arī maz elastīgs darba piedāvājums, kad pieaugot vai samazinoties darba algām, darbaspēka piedāvājums gandrīz nemainās, jo neelastīga darbaspēka piedāvājuma līkne ir vertikāla. Jāņem vērā, ka darbaspēka piedāvājumam ir izteikti subjektīvs raksturs. Ir arī iespējams, ka strādājošie uz augstākām algām reaģē samazinot savas darba pūles, jo augstākas algas nozīme arī, ka saņemot iepriekšējo ienākumu, summu var strādāt mazāk. Tāpat var veidoties situācija, kad pie ļoti zemām darba algas likmēm darbaspēka piedāvājums ir augsts, jo cilvēkiem, lai nodrošinātu sev nepieciešamos līdzekļus, ir jāstrādā daudz vairāk stundas. Šajā gadījumā darba piedāvājuma līknei var būt negatīvs kāpums (tas nozīmē, ka, darba algai samazinoties darba piedāvājums palielinās)¹⁹.

¹⁸ Ko pērk un pārdod darba tirgū? Naudas skola, Latvijas Banka, pieejams <https://www.naudasskola.lv/lv/mana-ekonomika/limeni/7-9/darba-tirgus/darbaspēka-pieprasijums-piedavajums> [skatīts 02.01.2022]

¹⁹ Pētījums „Par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā”, Rīga, 2013, Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/P%C4%93t%C4%ABjums_Iedz%C4%ABvot%C4%81ju_noveco%C5%A1anas_ietekme_uz_n%C4%81kotnes_prasmj%C4%81v%C4%81jumu_LV.pdf

Tiek izdalīti arī vairāki faktori, kuri ietekmē mainās darbaspēka pieprasījuma līkne. Tāpat kā piedāvājuma līkne, tās izmaiņas var būt gan līknes ietvaros, gan plaknē, veidojot arvien jaunus līdzsvara punktus darba tirgū (skat. 1.4.attēlu).

1.4.attēls. Darbaspēka pieprasījuma izmaiņu attēlojums grafiski²⁰

Jāatzīmē, ka darbaspēka pieprasījums, galvenokārt, ir atkarīgs no valsts **ekonomikas attīstības līmeņa**. Tāpēc tas ir atkarīgs no citu preču un pakalpojumu pieprasījuma (ekonomikas izaugsmes tempa), jo darba resursi ir vajadzīgi, lai saražotu noteiktu produkcijas daudzumu, ko pieprasa patērētāji savu vajadzību apmierināšanai. Augot pieprasījumam pēc precēm un pakalpojumiem, nepieciešamais darbaspēka pieprasījums palielināsies, savukārt samazinoties pieprasījumam pēc saražotās preces vai sniegtā pakalpojuma, būs nepieciešams mazāks skaits darbinieku.

Tāpat svarīgs darbaspēka pieprasījuma ietekmējošais faktors ir **darba vietu skaits**, jo neesot darba vietām – pieprasījums nebūs. Kā rezultātā, neesot nevienai darba vietai, vai esot pārāk maz, neatkarīgi no darbaspēka kvalifikācijas, nebūs, kas šo darbu pērk.

Darba vietu skaits cieši korelē ar uzņēmuma **tehnoloģisko attīstības līmeni** un ieviesto procesu automatizāciju ražošanā. Jo automatizētāks ir ražošanas process, jo mazāka ir nepieciešamība pēc algota darbaspēka. Protams, neviena ražošana nevar iztikt bez cilvēka klātbūtnes un cilvēciskas pārbaudes, taču tehnoloģiju attīstības līmenis noteiks, cik daudz būs nepieciešams cilvēka darbs. Jāatzīmē, ka tehnoloģiju attīstības rezultātā mainās arī darbaspēka pieprasījuma struktūra-pieaug pieprasījums pēc darbiniekiem ar augstāku izglītību ar noteiktām prasmēm.

²⁰ Ko pērk un pārdod darba tirgū? Naudas skola, Latvijas Banka, pieejams <https://www.naudasskola.lv/lv/mana-ekonomika/limeni/7-9/darba-tirgus/darbaspēka-pieprasijums-piedavajums> [skatīts 02.01.2022]

Ne mazāk svarīgs faktors, kas lielākoties ietekmē darbaspēka pieprasījuma izmaiņas līknes ietvaros nevis plaknē, ir **darba alga**. Jo lielāku algu pieprasīs darba ņēmēji, jo mazāku skaitu vēlēšies algot darba devējs, lai nepārsniegtu vēlamās izmaksas.²¹

Darbaspēka pieprasījumu ietekmē arī tādi faktori kā:

- darbaspēka produktivitāte (darba ražīgums),
- darba dienas ilgums,
- darbinieka kvalifikācija aroda ietvaros,
- citu resursu, izejvielu un iekārtu cenas,
- saražoto preču cenas u.c. faktori.

Visus darbaspēka pieprasījumu ietekmējošos faktorus var iedalīt divās grupās: tieši ietekmējošie un netieši ietekmējošie faktori. Pie tieši ietekmējošiem faktoriem pieder ekonomiskā izaugsme un produktivitāte. Šiem faktoriem ir galvenā nozīme darbaspēka pieprasījuma veidošanā. Ekonomiskā izaugsme (IKP pieaugums) darbaspēka pieprasījumu ietekmē pozitīvi, jo pieaugot IKP, palielinās arī pieprasījums pēc darbaspēka, savukārt produktivitāte ir negatīvi ietekmējošs faktors, jo, palielinoties produktivitātei, pieprasījums pēc darbaspēka samazinās. No netiešajiem faktoriem būtiska nozīme ir tehnoloģiskajam attīstības līmenim, kas, no vienas puses pozitīvi ietekmē darbaspēka produktivitāti, bet no otras puses tehnoloģiju attīstības rezultātā mainās pieprasījuma struktūra (pieaug pieprasījums pēc darbiniekiem ar augstāku izglītību ar noteiktām prasmēm)²². Bez tam darbaspēka pieprasījuma izmaiņas var ietekmēt gan iekšējie, gan ārējie šoki (finanšu krīze, izejvielu cenu kāpums, politiskie satricinājumi, karadarbība un tml.). Mainoties darbaspēka pieprasījuma apjomam vai struktūrai darba tirgū var veidoties darbaspēka pieprasījuma pārpalikums vai iztrūkums gan atsevišķās profesiju grupās un nozarēs, gan tautsaimniecībā kopumā.

Apkopojot darba pirmajā nodaļā veikto analīzi, autore secina, ka darba tirgus ir svarīga mūsdienu tirgus ekonomikas sastāvdaļa un tas izpaužas kā patstāvīgi mainīga attiecību starp darbaspēka pieprasījumu no dažādu algotāju jeb darba ņēmēju puses un darbaspēka piedāvājumu no to personu puses, kas ir gatavas strādāt algotu darbu. Darbaspēka piedāvājumu un pieprasījumu nosaka vesela virkne faktoru, starp kuriem būtiskākie ir ekonomiskā situācija valstī, darbaspēka profesionālā struktūra un kvalifikācija pa atsevišķiem darba tirgus segmentiem, darba algas līmenis, darbaspēka produktivitāte, tehnoloģiskais attīstības līmenis.

²¹ B. Sloka., E-grāmata "Darba resursi" (2010), pieejams <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=22290&chapterid=6815>, [skatīts 02.01.2022]

²² NĀKOTNĒ STRATĒĢISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ
<https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download>

Darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbības rezultātā tiek panākts līdzsvars darba tirgū un noteikts algu lielums.

Nākamajā nodaļā autore pievērsīs uzmanību un analizēs mazumtirdzniecības nozares darba tirgu.

2. MAZUMTIRDZNICĪBAS NOZARES DARBA TIRGUS ANALĪZE

2.1. Mazumtirdzniecības nozares vispārējs raksturojums un loma Latvijas tautsaimniecībā

Tirdzniecības attīstības rādītāji raksturo valsts ekonomisko attīstību un iedzīvotāju labklājības līmeņa izmaiņas. Tirdzniecība tiešā veidā apsaimnieko vai pastarpināti izmanto apjomīgu citu infrastruktūru un, tādējādi, ietekmē arī citu tautsaimniecības nozari, tostarp transporta, būvniecības un nekustamā īpašuma attīstību. Tirdzniecība ir viena no vadošajām Latvijas tautsaimniecības nozarēm gan pēc pievienotās vērtības, gan nodarbināto skaita. Tās īpatsvars kopējā pievienotā vērtībā 2020.gadā (faktiskajās cenās) sastādīja 14,5%²³ un tajā strādāja 16% no visiem tautsaimniecībā nodarbinātajiem iedzīvotājiem, kas ir lielākais nodarbināto skaits no visām tautsaimniecības nozarēm Latvijā (skat. 1.pielikumu). Bez tam tirdzniecība ieņem arī līderpozīcijas nodokļu maksāšanas jomā - nozares uzņēmumi nomaksā vairāk kā 30% no visiem Valsts ieņēmumu dienesta (VID) administrētajiem nodokļiem²⁴. Arī citās Eiropas valstīs tirdzniecība ieņem nozīmīgu lomu gan nodarbinātības nodrošināšanā, gan iekšzemes kopprodukta (IKP) veidošanā, kas izteiktāk vērojams mazākās tautsaimniecībās ar ierobežotu dabas resursu klāstu, kurās vēsturiski nav izveidojušās spēcīgas rūpniecības tradīcijas, kā arī valstīs, kas izsenis izmantojušas jūras ceļus satiksmei un tirdzniecībai, piemēram, Lietuvā un Polijā²⁵.

Tirdzniecības nozare atbilstoši NACE2 klasifikācijai aptver vairumtirdzniecību un mazumtirdzniecību, kā arī automobiļu un motociklu remontu²⁶. Nozares pievienotajā vērtībā aptuveni pusi veido vairumtirdzniecība, savukārt, mazumtirdzniecība kopā ar automobiļu un motociklu remontu veido otru pusi. Mazumtirdzniecība (NACE2 kods 47) ir jaunu un lietotu preču tālākpārdošana (pārdošana bez pārveidošanas), ko veic veikalos, lielveikalos, kioskos, stendos galvenokārt plašai sabiedrībai personiskam vai mājsaimniecības patēriņam vai lietošanai, kā arī mazumtirdzniecība, ko veic uzņēmumi, kas īsteno tirdzniecību pa pastu vai interneta veikalos, apkārtceļojošie sīktirgotāji, ielu tirgotāji, patērētāju kooperatīvi, izsoļu nami u.c. Tajā ir iekļauta arī degvielas mazumtirdzniecība degvielas uzpildes stacijās. Mazumtirdzniecība ir viena no lielākajām un daudzveidīgākajām nozarēm, kas piedāvā plašu

²³ CSB datu bāze, pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/ikp-gada/2411-iekaszemes-kopprodukts-un-bruto-pievienota-vertiba?themeCode=IK> [skatīts 11.01.2022]

²⁴ Nacionālā enciklopēdija, pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/121992-Latvija> [skatīts 11.01.2022]

²⁵ Paula D., Tirdzniecības attīstība prasa izveicību un met izaicinājumu citām nozarēm, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/tirdzniecibas-attistiba-prasa-izveicibu-un-met-izaicinajumu-citam-nozarem> [skatīts 12.01.2022]

²⁶ Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija NACE 2.redakcija, pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/klasifikacijas/nace-2-red/kodi> [skatīts 11.01.2022]

tirdzniecības kategoriju klāstu. Mazumtirdzniecību klasificē pēc tirdzniecības vietas tipa: mazumtirdzniecība veikalos (NACE 2 grupas no 47.1 līdz 47.7) un mazumtirdzniecība ārpus veikalos (NACE 2 grupas 47.8 un 47.9), ko uzskatāmi var redzēt 2.1.tabulā. Mazumtirdzniecība veikalos sīkāk tiek iedalīta specializētajā mazumtirdzniecībā (grupas no 47.2 līdz 47.7) un nespecializētajā mazumtirdzniecībā (grupa 47.1). Pārdošanu ārpus veikalos iedala pēc tirdzniecības veidiem, piemēram, mazumtirdzniecība kioskos un tirgos (NACE 2 grupa 47.8) un cita veida mazumtirdzniecība ārpus veikalos (NACE 2 grupa 47.9), piemēram, tirdzniecība pēc pasūtījuma pa pastu vai interneta veikalos, mazumtirdzniecība, ko veic apkārtceļojošie sīktirgotāji, kā arī preču pārdošana tirdzniecības automātos u.c.

2.1.tabula.

Mazumtirdzniecības nozares klasifikācija pēc NACE 2.redakcijas²⁷

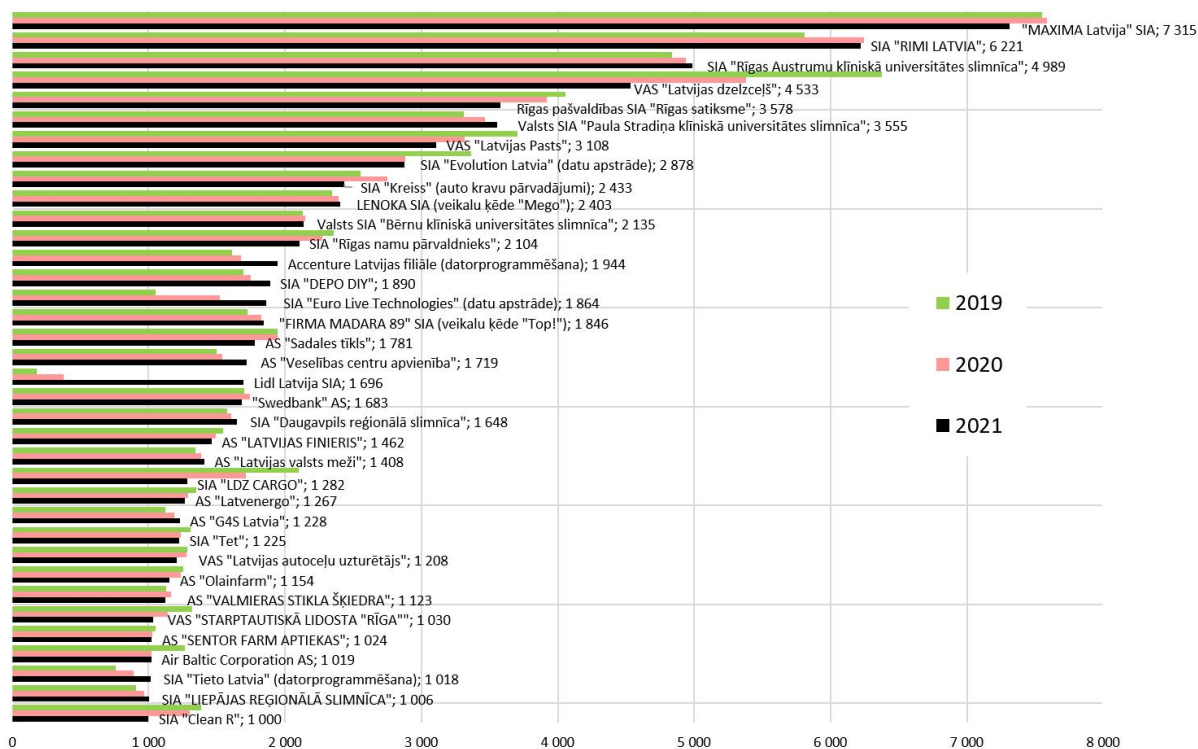
NACE 2 kods	NACE 2 grupa
47.1	Mazumtirdzniecība nespecializētajos veikalos
47.2	Pārtikas, dzērienu un tabakas tirdzniecība specializētajos veikalos
47.3	Degvielas mazumtirdzniecība degvielas uzpildes stacijās
47.4	Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju iekārtu mazumtirdzniecība specializētajos veikalos
47.5	Mājsaimniecības piederumu mazumtirdzniecība specializētajos veikalos
47.6	Kultūras preču un atpūtai paredzētu preču mazumtirdzniecība specializētajos veikalos
47.7	Citu preču mazumtirdzniecība specializētajos veikalos
47.8	Mazumtirdzniecība standos un tirgos
47.9	Mazumtirdzniecība ārpus veikalos, stendiem un tirgiem

Kā redzams dotajā tabulā mazumtirdzniecība aptver plašu preču klāstu, tostarp nodrošina daudzas pamatvajadzības, un šis faktors mazina tās atkarību no ekonomikas cikliskajām svārstībām. Lielākais īpatsvars mazumtirdzniecības sektorā ir mazumtirdzniecībai nespecializētajos veikalos, piemēram, universālveikalos vai lielveikalos (NACE 2 kods 47.1), kuros galvenokārt pārdod pārtikas preces, dzērienus un tabaku. Mazumtirdzniecības uzņēmumu apgrozījuma kopējā struktūrā 2020.gadā pārtikas, dzērienu un tabakas mazumtirdzniecība veidoja 42%²⁸. Mazumtirdzniecības nozarē Latvijas ir reģistrēti vairāk kā 35 000 uzņēmumu un tajā valda **oligopolistikā konkurence**, jo pēc Lursoft datiem 1% lielāko mazumtirdzniecības

²⁷ Veidojusi autore, balstoties uz NACE 2 klasifikatoru.

²⁸ Latvijas makroekonomikas apskats, LR EM, Rīga, 2021.gada oktobris.

uzņēmumu rada teju 70% no nozares kopējā apgrozījuma un ar darba vietām nodrošina 40% no nozarē strādājošajiem darbiniekiem. Vērtējot pēc uzņēmuma apgrozījuma, SIA RIMI LATVIA un SIA MAXIMA LATVIJA joprojām ir lielākie ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības tirgus dalībnieki Latvijā un kopumā tie veido ap 60% no ikdienas pārtikas patēriņa preču mazumtirdzniecības tirgus²⁹. Jāatzīmē ka abi uzņēmumi 2020.gadā ierindojās starp lielākajiem Latvijas uzņēmumiem pēc apgrozījuma, ieņemot attiecīgi 2. un 3. vietu³⁰, kā arī ir lielākie darba devēji Latvijā, ko uzskatāmi var redzēt 2.1.attēlā.

2.1.attēls. Lielākie darba devēji Latvijā (vidējais nodarbināto personu skaits 2019.-2021.gadā)³¹

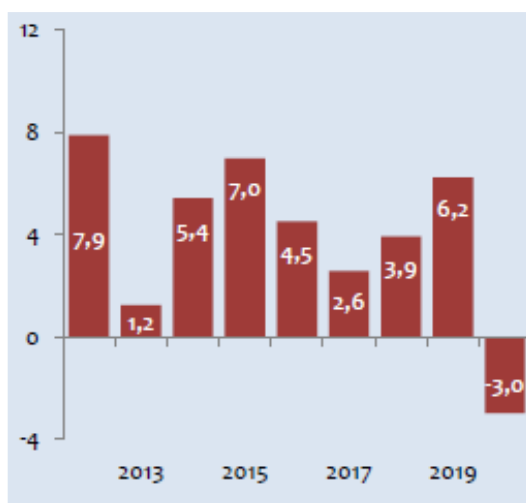
Īpaši strauju izaugsmi tirdzniecības nozare piedzīvoja pēc Latvijas pievienošanās ES (no 2004. līdz 2008.gadam), kad augošie mājsaimniecību ienākumi kombinācijā ar Latvijas komercbanku (KB) realizēto aktīvo kreditēšanas politiku un iedzīvotāju vēlmi uzlabot savus dzīves apstākļus noteica tirdzniecības nozares dinamisku izaugsmi. Jāatzīmē, ka līdzīgas tendences šajā tūkstošgadē bija vērojamas arī lielākajā daļā ES valstu, kur tirdzniecība ir augusi

²⁹Ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības tirgus dalībnieku paplašināšanās mazo veikalu formātos, Konkurences padome, Rīga, 2020.

³⁰ Lursoft, pieejams: <https://statistika.lursoft.lv/lv/statistika/gada-parskati/ar-lielako-gada-apgrozījumu/2020/> [skatīts 11.01.2022]

³¹ Veidojusi autore, balstoties uz VID datiem. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/nozaru-statistika> [skatīts 15.04.2022]

straujāk nekā vidēji to IKP³². 2009. un 2010.gadā, izvēršoties globālajai finanšu krīzei, tirdzniecības nozarē Latvijā, tāpat kā tautsaimniecībā kopumā bija vērojams kritums, bet kopš 2011.gada situācija ir stabilizējusies (skat.2.2.attēlu) un nozares pieauguma temps periodā no 2012.-2019.gadam vidēji gadā sastādīja 4,8%³³.

2.2. attēls. Tirdzniecības nozares pievienotās vērtības izmaiņas no 2012.līdz 2020.gadam (pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, %) ³⁴

2020.gadā tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja Covid-19 izraisīts privātā patēriņa kritums, bezdarba straujais pieaugums un mājsaimniecības ienākumu samazinājums, tādējādi tirdzniecības nozares kopējie apjomi samazinājās par 3%, ko pamatā noteica vairumtirdzniecības nozares apgrozījuma kritums³⁵. Lai gan mazumtirdzniecības kopējais apgrozījums 2020.gadā turpināja palielināties, tomēr tā kāpums bija lēnāks kā iepriekšējā gadā un pieauga tikai par 1,5%³⁶.

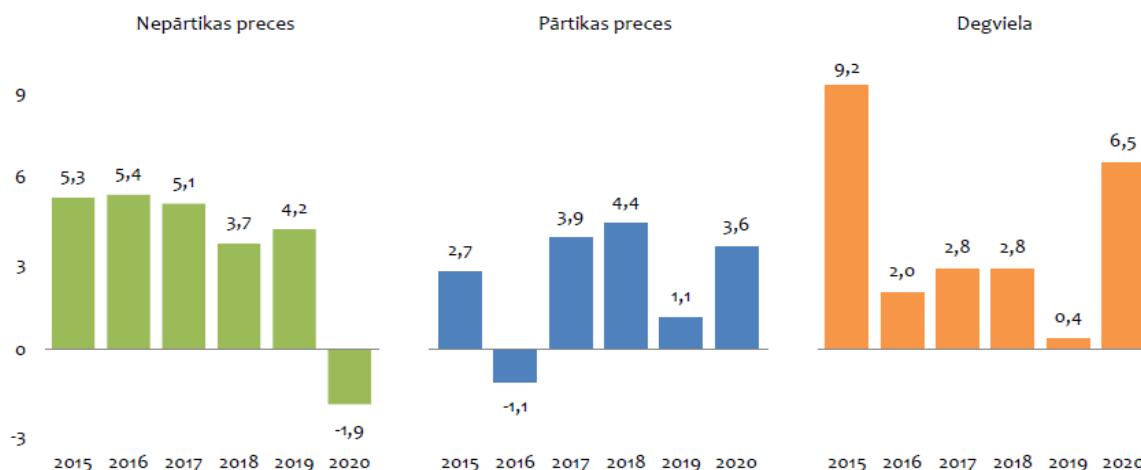
³² Paula D., Tirdzniecības attīstība prasa izveicību un met izaicinājumu citām nozarēm, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/tirdzniecibas-attistiba-prasa-izveicibu-un-met-izaicinajumu-citam-nozarem> [skatīts 12.01.2022]

³³ Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2021.

³⁴ Turpat.

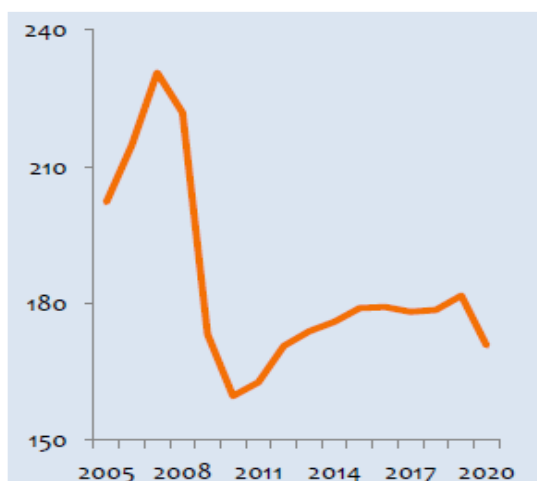
³⁵ Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2021.

³⁶ Turpat.

2.3.attēls. Mazumtirdzniecības apgrozījuma izmaiņas (%) pa preču grupām no 2015. līdz 2020.gadam³⁷

Jāatzīmē, ka pārtikas precēm un degvielai mazumtirdzniecības apjomi pieauga, bet nepārtikas precēm bija vērojams kritums, kā uzskatāmi redzams 2.3.attēlā. Tas ietekmēja arī nozares nodarbinātības rādītājus- 2020.gadā tirdzniecības nozarē bija vērojams darbavieta kritums, jo īpaši 2020.gada 2.ceturksnī (skat.2.4.attēlu).

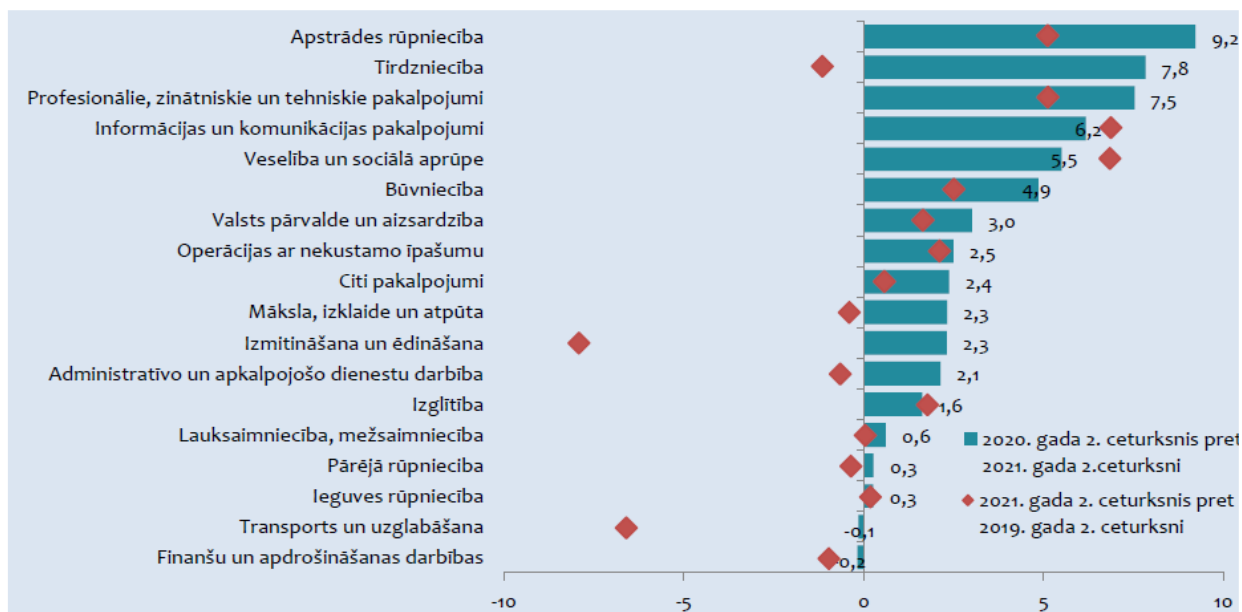

2.3.attēls. Tirdzniecības nozarē aizņemtās darbvietas (tūkstošos)³⁸

Kā redzams 2.4.attēlā straujš nodarbināto skaita kritums nozarē bija vērojams arī iepriekšējās globālās krīzes laikā (2009.-2010.gadā), bet kopš 2011.gada nodarbināto skaits nozarē palielinājās un veidoja vidēji 15-16% no tautsaimniecībā nodarbināto skaita. 2021.gada pirmajā pusgadā līdz ar Covid-19 pandēmijas izraisīto ierobežojumu mīkstināšanu tirdzniecības nozarē bija vērojams atkal straujš darbavieta pieaugums, ko labi var redzēt 2.5.attēlā.

³⁷ Latvijas makroekonomikas apskats, LR EM, Rīga, 2021.gada aprīlis.

³⁸ Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2020.

2.5.attēls. Aizņemto darbviētu skaita izmaiņas tautsaimniecības nozarēs (tūkstošos)³⁹

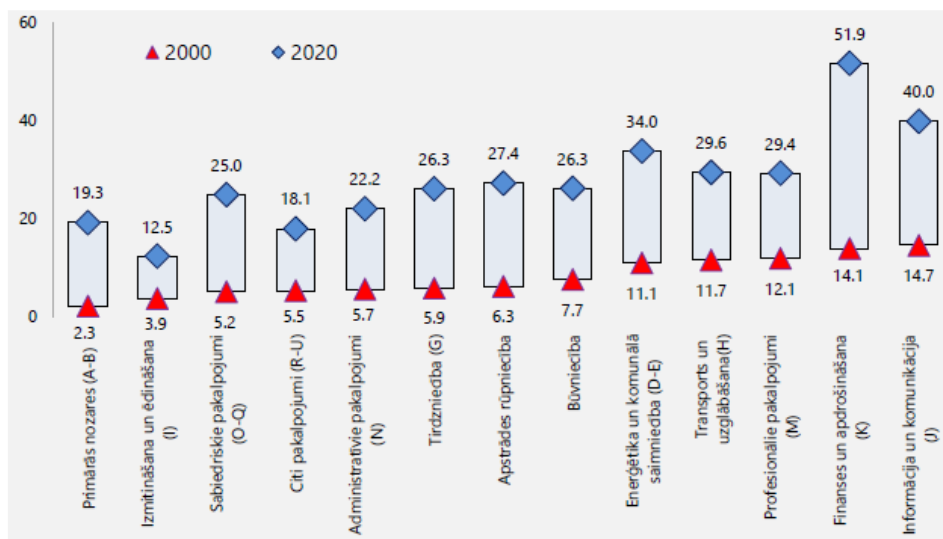
Kā redzams dotajā attēlā, 2021.gada 2. ceturksnī salīdzinot ar 2020.gada atbilstošo periodu vislielākais darbviētu skaita pieaugums bija vērojams apstrādes rūpniecībā un tirdzniecībā, tomēr, salīdzinot ar pirms pandēmijas periodu darbviētu skaits tirdzniecībā ir samazinājies. 2021.gada 2.ceturksnī to skaits tirdzniecības nozarē bija par gandrīz 1,1 tūkstoši mazāks nekā 2019.gada 2. ceturksnī⁴⁰.

Vērtējot tirdzniecības nozares rentabilitāti, jāatzīmē, ka Latvijā tā ir 4.2%, kas ir mazāk nekā vidēji ES, kur tā variē no 3% līdz aptuveni 6%⁴¹. Plašā tautsaimniecības nozaru dalījumā tirdzniecības nozares rentabilitāte ir starp zemākajām, jo tirdzniecības nozarē prece parasti vairs netiek pārveidota (īpaši vairumtirdzniecībā) un tā atrodas noslēguma posmā garajā ķēdē starp preces ražošanai vajadzīgo izejmateriālu ieguvu un galaprodukta nonākšanu pie patērētāja. Turklāt, tirgošanas posms mēdz sadalīties sīkākos preces izplatīšanas etapos, kur katrā no tiem, atkarībā no pārdošanas apjoma, ar tirdzniecību saistītās izmaksas sadalāmas starp pēc iespējas vairāk pārdotajām preces vienībām. Arī produktivitātes līmenis (pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto) tirdzniecībā ir vidēji zema.(Skat. 2.6.attēls)

³⁹ Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2021.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Paula D., Tirdzniecības attīstība prasa izveicību un met izaicinājumu citām nozarēm, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/tirdzniecibas-attistiba-prasa-izveicibu-un-met-izaicinajumu-citam-nozarem> [skatīts 12.01.2022]

2.6.attēls. Tautsaimniecības nozaru produktivitāte Latvijā 2000. un 2020.gadā
(faktiskajās cenās, tūkst. EUR)⁴²

Kā redzams 2.6.attēlā, pēdējo divdesmit gadu laikā tirdzniecības nozarē produktivitāte ir palielinājusies no 5,9 tūkst. līdz 26,3 tūkst. EUR, tomēr pēc produktivitātes līmeņa tā ievērojami atpaliek no vadošajām tautsaimniecības nozarēm, kur tā ir līdz pat divas reizes lielāka.

Jāatzīmē, ka turpmāko mazumtirdzniecības attīstību noteiks ne vien saasināta konkurence, kas saistīta ar jaunu, globāli spēcīgu zīmolu ienākšanu, jaunu tirdzniecības vietu atvēršanu un esošo paplašināšanu, patērētāju noskaņojums un ienākumu līmeņa dinamika, bet arī daudzas nozarei globāli raksturīgas tendences, tostarp aprites ekonomikas principu iedzīvošanās, kā arī tehnoloģiju attīstība, kas skars gan mārketinga stratēģijas, gan krājumu vadību, gan patērētāju iepirkšanās paradumus.

Covid-19 apstākļos strauji uzplauka uz izvēršanās e-komercija, kas arī nākotnē ieņems nozīmīgu vietu, liekot tirdzniecības uzņēmumiem mainīt savu darbības stratēģiju, ieviešot jaunus risinājumus lai pārietu uz attālinātu pakalpojumu sniegšanu. Tāpat tirdzniecība ir starp nozarēm, kurās tehnoloģijas arvien vairāk aizstāj cilvēka roku darbu gan produktivitātes uzlabošanas dēļ, gan darbaspēka trūkuma dēļ. Piemēram, pašapkalpošanās kases, preču skeneri lielveikalos, interaktīvās pielaiķošanas kabīnes apģērbu veikalos u.c. tehnoloģiskie risinājumi gan papildina patērētāju iepirkšanās pieredzi, gan risina darbaspēka nepietiekamības problēmu.

Lai labāk izprastu situāciju darba tirgū mazumtirdzniecībā nākamajā apakšnodaļā autore pievērsīs uzmanību darbaspēka pieprasījuma un nodarbinātības tendenču analīzei mazumtirdzniecības nozarē Latvijā pirms Covid-19 pandēmijas.

⁴² Baranovs O., Produktivitāte un attālinātais darbs Covid-19 pandēmijas ietekmē, pieejams: https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnica_LV_PEAK/Produktivitates_dialogs/2021/Olegs_Baranovs_Kohezija_Latvija_un_Eiropas_Savieniba_quo_vadis_.pdf [skatīts 12.01.2022]

2.2. Darbaspēka pieprasījuma un nodarbinātības analīze nozarē pirms Covid-19 pandēmijas

Pirms destabilizācijas, darba tirgu lielā mērā bija iespējams prognozēt un veikt nepieciešamos pasākumus konkrētu jomu virzienā, lai attīstītu tautsaimniecību un mazinātu bezdarba riskus noteiktās profesijās. Latvijas Republikā profesiju klasifikatori ir veidoti saskaņā ar starptautisko ESCO profesiju klasifikāciju⁴³. ESCO ir prasmju, kompetenču, kvalifikāciju un profesiju daudz valodu klasifikācija, kas definē un kategorizē tās darba tirgus vajadzībām un izglītībai.⁴⁴

Nozarē, atbilstoši profesiju klasifikatoru 5.grupai “pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki”, tos iedala 4 apakšgrupās, attiecīgi – 51; 52; 53; 54 grupa⁴⁵, savukārt katra apakšgrupa, atkarībā no specializācijas, tiek iedalīta mazajās un mazākajās grupās.

Tādejādi, pēc aktualizētā iedalījuma **51 grupai** ir 6 apakšgrupas ar papildus klasificētajām grupām, ko autore uzskatāmi apkopojusi 2.2.tabulā.

2.2.tabula.

51. profesijas klasifikatoru apakšgrupas un to klasificēšana⁴⁶

Kods	Apakšgrupas nosaukums	Apakšgrupas klasificēšana
511	Ceļojumu pavadoni, konduktori un gidi	5111 01- 5111 08 “Ceļojumu pavadoni un stjuarti” 5112 01- 5112 06 “Transporta konduktori” 5113 01- 5113 05 “Ceļojumu gidi”
512	Pavāri	5120 01 -5120 06 “Pavāri”
513	Viesmīļi un bārmeņi	5131 01 -5131 06 “Viesmīļi” 5132 01- 5132 04 “Bārmeņi”
514	Frizieri, skaistumkopšanas darbinieki un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	5141 01- 5141 07 “Frizieri” 5142 01- 5142 19 “Skaistumkopšanas un tai radniecīgu profesiju darbinieki”
515	Namu pārziņi un saimniecības vadītāji	5151 01- 5151 23 “Uzkopšanas un saimniecības daļas vadītāji birojos, viesnīcās un citās iestādēs”

⁴³ Labklājības ministrija, pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators/profesiju-klasifikators-aktualizets-2022gada-8apriili> [skatīts 04.05.2022]

⁴⁴ ESCO “par ESCO” pieejams: <https://esco.ec.europa.eu/lv> [skatīts 04.05.2022]

⁴⁵ Turpat

⁴⁶ Autores veidota tabula pēc profesiju klasifikatoru kodiem un to apraksta.

		5152 01- 5152 02 “Saimniecības vadītāji mājāsaimniecībās” 5153 01- 5153 05 “Namu apsaimniekotāji”
516	Citi individuālo pakalpojumu jomas darbinieki	5161 01- 5161 05 “Astrologi, zīlnieki un tiem radniecīgu profesiju darbinieki” 5162 01- 5162 04 “Pavadoņi un sulaiņi” 5163 01- 5163 05 “Apbedīšanas pakalpojumu darbinieki” 5164 01- 5164 10 “Mājdzīvnieku kopēji un dzīvnieku aprūpes darbinieki” 5165 01- 5165 02 “Braukšanas apmācības instruktori” 5169 01 -5169 03 “Citur neklasificēti individuālo pakalpojumu jomas darbinieki”

2.2.tabulā apkopotie dati detalizēti atspoguļo visu klasifikācijas kodu skaitu 51 “Individuālo pakalpojumu jomas darbinieki” grupā, šī klasificēšana nepieciešama kompetenču, prasmju un atbildības nodalīšanai. Ar šīs tabulas atspoguļojumu darba autore vēlē uzsvērt, cik plašu loku aptver tikai viena no profesiju klasifikācijas grupām, bet ir vērojams, ka visplašākā aptvere ir vērojama 516 apakšgrupā. Katras grupas minimālās zināšanas, prasmes, atbildības un izglītības līmenis detalizēti aprakstīts Ministru kabineta noteikumos nr. 264, iekļaujot arī skaidru aprakstu par konkrētās profesijas pamatuzdevumiem⁴⁷

Vērtējot atalgojuma situāciju 51 grupā, 2018.gada decembrī vidējā stundas likme ir par 0.40 eiro mazākā, salīdzinot ar 2019.gada decembri un 42 centus mazāka nekā 2020.gada decembrī. (Skatīt 2.a pielikums un 2.b pielikums), tomēr darba vietu skaits, kurās vidējā stundas likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas likmes, samazinājās par 1% 2019.gadā, bet pieauga par 2% 2020.gadā. Turpretim, 2022.gadā tikai 38% no īpatsvara darba vietas maksāja stundas likmi, kura ir par 80% mazāka no vidējās likmes, kas ir par 2% mazāk nekā 2018.gadā un par 4% salīdzinot ar 2020.gadu. Straujš pieaugums bijis 2021.gadā, kad vidējā stundas likme bija 6,15 eiro, kas ir par 75 centiem vairāk nekā 2018.gadā un par 35 centiem vairāk nekā 2019.gadā, tomēr situācija uz 2022.gada februāri ir nonākusi starp iepriekšējo gadu likmēm - 2019.gada 5,80 eiro un 2020.gada 5,82 eiro par vidējo stundas likmi, nokrītot līdz 5,81 eiro vidēji par stundu, kas ir 5,52% kritums, salīdzinot ar pīķa likmi.

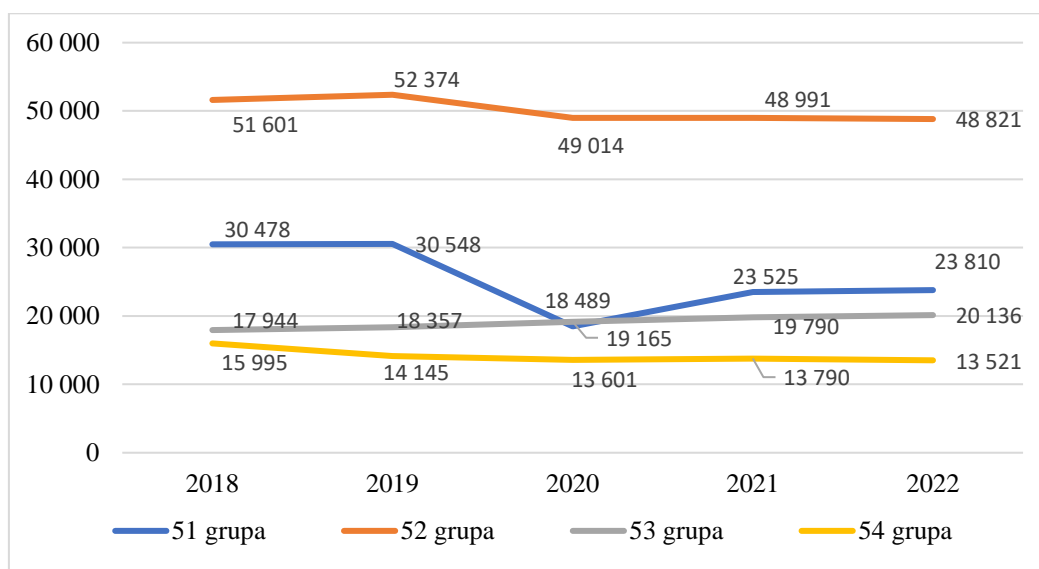
⁴⁷ Ministru kabineta noteikumos nr.264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikācijas-pamatprasibam> [Skatīts 04.05.2022]

52 grupā (Skatīt 2.a pielikums un 2.b pielikums) “Tirdzniecības darbinieki” iekļaujas, iespējams, lielākais profesiju kodu skaits, dalot to ne tikai četrās mazajās grupās⁴⁸:

1. 521 “Ielu tirgus pārdevēji”;
2. 522 “Veikalu pārdevēji”;
3. 523 “Kasieri un biļešu pārdevēji”;
4. 524 “Citi tirdzniecības darbinieki”.

Savukārt mazās grupas iedalās sīkāk mazo grupu apakšgrupās. Šāda diferencēšana, galvenokārt, paredzēta, lai noteiktu atbildības līmeņus profesijas ietvaros. Attiecīgi pēc profesijas klasifikācijas koda nozarē, vērtējot periodos un, ņemot vērā citus ietekmējošos faktorus, tiek noteikta atalgojuma saprātīgā līmeņa amplitūda.

Tikai divas apakšgrupas- 531 “Bērnu pieskatītāji un skolotāju palīgi”, kā arī 532 “Individuālās aprūpes darbinieki veselības pakalpojumu jomā” izdalītas **53 grupā**, kur lielākoties ir pirmsskolas un vidusskolas pedagogi, kā arī to palīgi un speciālās aprūpes speciālisti, un individuālie slimnieku kopēji.

2.7. attēls. **Darba vietu skaits pēc profesiju klasifikatoriem no 2018.gada līdz 2022.gadam**⁴⁹

2.7. attēlā atspoguļotie dati uzskatāmi parāda tās dinamiku darba vietu skaitā periodā no 2018.gada decembra, fiksējot datus ik katra gada decembrī un 2022.gada februārī. No šī varam secināt, ka vispieprasītākās profesijas starp pakalpojumu un tirdzniecības darbiniekiem līdz 2020.gadam bija 51. grupa un 52. grupa. 51.grupā 2019.gadā darba vietu pieaugums salīdzinot ar 2018.gada decembri bija tikai par nepilnām 100 darba vietām, turpretim 52.grupas darba

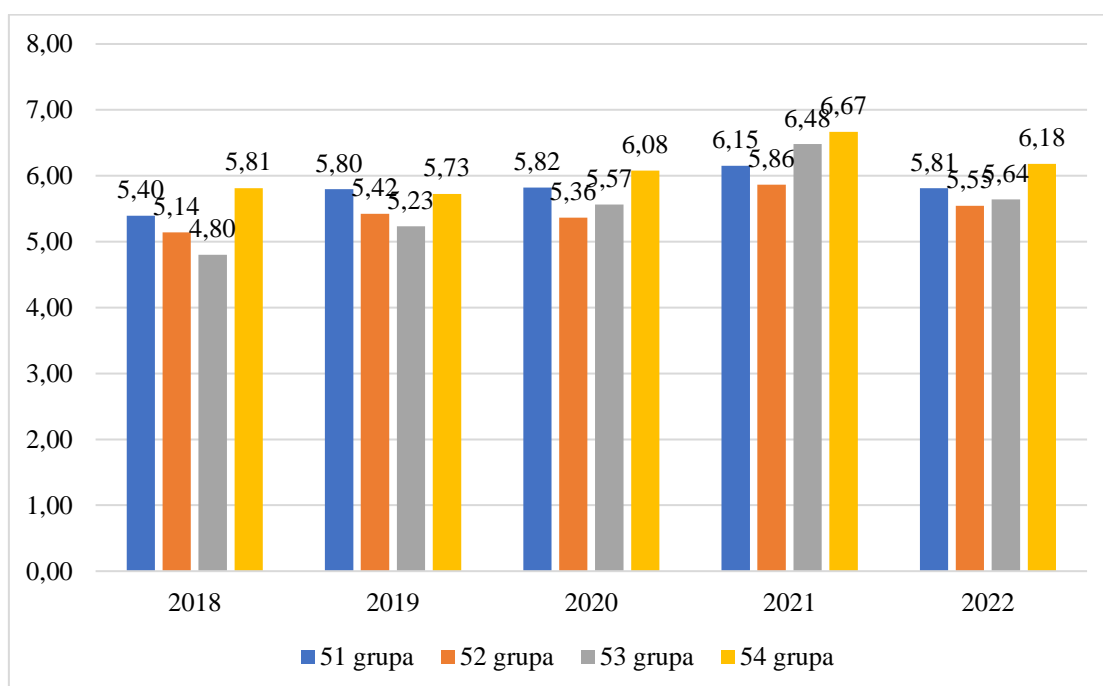
⁴⁸ Labklājības ministrija, pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators/profesiju-klasifikators-aktualizets-2022gada-8aprili> [skatīts 04.05.2022]

⁴⁹ Autores veidots attēls, izmantojot datus no 2.a pielikums un 2.b pielikums

vieta skaits 209.gada decembrī pieauga par 773 vietām. Trešajā vietā bija 53.grupa un tikai pēc tam 54.grupa.

Vislielākais nodarbinātības kritums vērojams 2020.gadā, kad, sākoties pandēmijai, notika masu atlaišanas, izklaides un ēdināšanas pakalpojumu darbības ierobežošana, kur no 30 548 darba vietām 51.grupā uz 2020.gada decembri palika vien 18 489 darba vietas. Tāpat arī kritums tika novērots 52.grupā, samazinoties par 3 360 darba vietām un 54.grupā. Tajā pat laikā 53.grupa saglabāja nemainīgu augšupejošu dinamiku.

54 grupā “Apsardzes pakalpojumu nozares darbinieki” nav izdalīta vairākas mazajās grupās, taču ir vairākas mazo grupu klasifikācijas, kā piemēram, ugunsdzēsēji, policisti, cietumsargi, apsargi un citur nekvalificēti apsardzes pakalpojumu jomu darbinieki.⁵⁰ Arī šeit ir vērojams atbildības un jomas iedalījums, līdzīgi, kā 52 grupā.

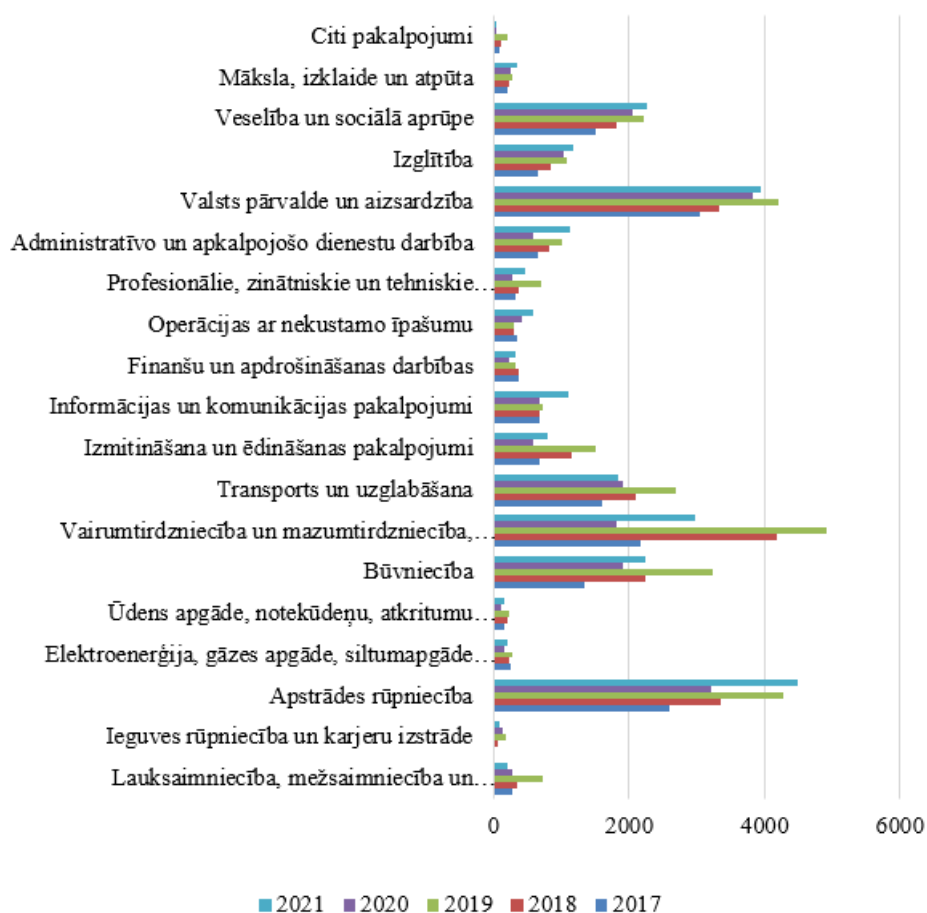
2.8. attēls. Vidējā stundas likme profesiju klasifikatoru 5.grupā no 2018.gada decembra līdz 2022.gada februārim *eiro*⁵¹

Tieši 54 grupas vidējās stundas likmē ir priekšgalā, tās pīķis bija 2021.gada decembrī, sasniedzot 6,67 eiro, kā redzams 2.8. attēlā, un tikai nedaudz mazinājies 2022.gada februārī, nokrītot līdz 6,18 eiro vidēji par stundu, taču sasniedzot pirms. Pirms COVID-19 pandēmijas 2018.gada decembrī vidējā likme bija 5,81 eiro, kas ir par 8 centiem vairāk nekā 2019.gada decembrī. Tomēr, sākoties pandēmijai, stundas atalgojums audzis par 35 centiem un nav pārstājis augt arī 2021.gadā. Šīs izmaiņas, skaidrojamas profesiju klasifikācijas apakšgrupu

⁵⁰ ESCO “profesijas” pieejams: https://esco.ec.europa.eu/lv/classification/occupation_main [skatīts 04.05.2022]

⁵¹ Autores veidots attēls, izmantojot datus no 2.a pielikums un 2.b pielikums

iedalījumā, sakarā ar to, ka 54 grupā iekļaujas ugunsdzēsēji, policisti, kā arī citi apsardzes darbinieki, kuri nodrošināja epidemioloģisko pasākumu ievērošanu un saņēma dažādas piemaksas par darbu krīzes apstākļos, kā arī citus, ar pandēmiju saistītos labumus.

2.9.attēls. **Brīvās darbvietas pa darbības veidiem vidēji gadā pēc NACE 2. red 2017.gads-2021.gads faktiskajos skaitļos⁵²**

Neskatoties uz nodarbinātības kritumu 54.grupā, pēc CSP datiem (skatīt 2.9.attēls), viena no vispieprasītākajām nozarēm ir tieši valsts pārvalde un aizsardzība. Tā brīvo darba vietu skaits 2019.gadā pieauga par 37.65%, salīdzinot ar 2017.gadu un par 26,25%, salīdzinot ar 2018.gadu. Turpretim Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība 2019.gadā sasniedza pīķa daudzumu ar 4922 brīvajām darba vietām, kas ir 127,34% pieaugums pret 2017.gadu un vien 17,89% pieaugums pret 2018.gadu.

Jāatzīmē, ka visas svārstības darba tirgū rodas dažādu faktoru ietekmē, tādēļ, lai veiktu secinājumus par jebkādam izmaiņām tirgus situācijā, ir jāņem vērā visi apkārtējie apstākļi.

⁵² Autores veidots attēls, izmantojot datus no Centrālās statistikas pārvaldes pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_DV_DVB/DVB010 [skatīts 22.04.2022]

Sākot no nozares attīstības, valsts atbalsta, nozares preces vai pakalpojuma pieprasījuma, beidzot ar ekonomiskajiem, politiskajiem, ģeogrāfiskajiem, u.c. apstākļiem pasaulē.

Katras profesijas pārstāvim ir sava noteikta loma tautsaimniecības un nozares ieguldījumā. Ar savām prasmēm, zināšanām ir noteikts atbildības loks, kas sekmīgi jāvirza saimnieciskās darbības attīstībai. Šo kompetenci katrai profesijai regulē Ministru kabineta noteikumi, kas izstrādāti pēc starptautiskiem klasifikācijas kodiem un to skaidrojuma

No veiktās datu analīzes autore secina, ka 2019.gads lielākajā daļā nozaru un profesijās ir bijis kā izlecošais punkts līdz 2019.gadam. Tas paspilgtinās COVID-19 pandēmijas ietekmē radušos kritumus nodarbinātībā, bezdarba līmenī, kā arī būs pamanāms izmaiņu algas atspoguļojumā. Tāpat no aplūkotajiem datiem, ir augšupejošas tendences nozarē, jo īpaši algas apmērā. Tā kā alga ir viens no būtiskākajiem darba tirgus faktoriem, darba autore arī turpmāk šim faktoram vērīs īpaši lielu uzmanību analīzē un prognozēšanā.

Nākamajā nodaļā autore veiks pētījumu par izmaiņām darbaspēka pieprasījumā un piedāvājumā COVID-19 pandēmijas rezultātā mazumtirdzniecības nozarē, nosaucot ietekmējošos faktorus un secinot attīstības virzienus un tendences nākotnei.

3. COVID19 IETEKME UZ DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMU UN PIEDĀVĀJUMU MAZUMTIRDZniecībā

3.1. Darbaspēkā pieprasījuma izmaiņas COVID -19 pandēmijas rezultātā

2020.gada 13.martā Latvijas Republikā tika izsludināta ārkārtējā situācija saistībā ar COVID-19 izplatības ierobežošanu.⁵³ No šī datuma tika ieviestas neatgriezeniskas pārmaiņas ikvienā saimnieciskās darbības nozarē, kuras regulēja Ministru kabineta pieņemtie lēmumi slimības izplatīšanas ierobežošanai. Ieviestie ierobežojumi paredzēja sociālo distancēšanos⁵⁴, kultūras, azartspēļu, tūrisma, u.c. uzņēmumu saimnieciskās darbības iesaldēšanu, attiecīgi uz ierobežojumu periodu šo uzņēmumu darbība tika pilnībā vai daļēji apturēta. Piemēram, azartspēļu vietām tika uz laiku apturētas izsniegtās licences, savukārt, ēdināšanas uzņēmumiem noteica ierobežojumu – sniegt pakalpojumus klātienē ir aizliegts.⁵⁵ Stingri ierobežojumi skāra arī mazumtirdzniecības veikalus, tajā skaitā lielos tirdzniecības centrus, kur bija atļauts darboties tikai veikaliem, kuros tirgo pārtiku vai higiēnas preces ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta, aptiekām, optikām, dzīvnieku barības un ziedu veikaliem, kā arī grāmatnīcām un preses tirdzniecības vietām. Nepārtikas preču veikali u.c. tirdzniecības vietas bija spiestas apturēt savu darbību, kā arī piedāvāt darbiniekiem vai nu doties dīkstāvē, vai reģistrēties NVA kā bezdarbniekiem.

Līdz ar šiem ierobežojumiem strauji mainījās darbaspēka pieprasījums darba tirgū. Vairākas saimnieciskās darbības jomas pārgāja uz attālināto darbu, ja tas bija iespējams un darba specifika to atļāva, taču saglabājas vairākas nozares, kuru funkcionēšana bez klātienē darba nav iespējama, piemēram, valsts aizsardzība, veselības pakalpojumi, skaistumkopšanas pakalpojumi un, protams, pirmo nepieciešamības preču klātienē tirdzniecība.

Saskaņā ar CSP datiem, 2020.gada 1.ceturksnī attālināti strādājošie Latvijā veidoja gandrīz 20% nodarbināto kopskaitā. Tomēr, uzlabojoties epidemioloģiskajam stāvoklim stāvoklim, to daļa samazinājās un 3.ceturksnī vien 8,9 % darbinieku strādāja attālināti⁵⁶. Tas

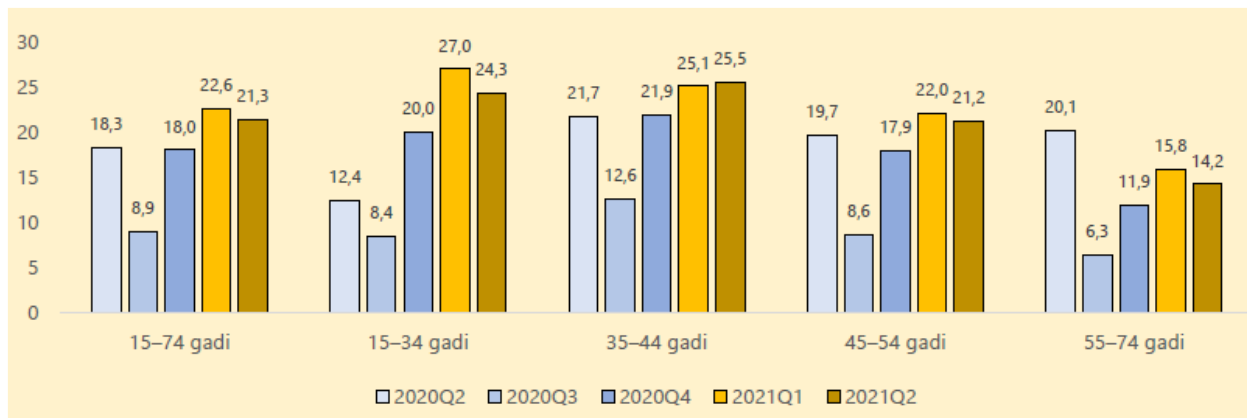
⁵³ 1. Covid-19, "Paziņojums par ārkārtējās situācijas izsludināšanu Latvijā", Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-pazinojums-par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu-latvija> [skatīts 19.05.2022]

⁵⁴ Covid-19, "Par 2 metru distancēšanos, 2 cilvēku pulcēšanās ierobežojumu un citiem valdības lēmumiem" Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-par-2-metru-distancesanos-2-cilveku-pulcesanas-ierobezojumu-un-citiem-valdibas> [skatīts 19.05.2022]

⁵⁵ Covid-19 "Paziņojums par pulcēšanos aizliegumu un citiem ierobežojumiem" Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-pazinojums-par-pulcesanos-aizliegumu-un-citiem-ierobezojumiem> [skatīts 19.05.2022]

⁵⁶ Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts "Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK" Rīga, 2021.gada decembris.

liecina, ka cilvēki priekšroku dod darbam ofisos, bet attālināta darba modelis ir nenoturīgs. Jāatzīmē, ka 2020.gada 4.ceturksnī, pieaugot saslīgstībai, attālināti strādāja 139 tūkstoši (18%) darbaņēmēju, ko uzskatāmi var redzēt 3.1.attēlā.

3.1.attēls. Attālināti strādājošo darbinieku (darbaņēmēju) īpatsvars attiecīgā darbaņēmēju vecuma grupā Latvijā 2020.-2021. gados ceturkšņu griezumā (% no kopējā nodarbināto skaita)⁵⁷.

Vidēji tautsaimniecībā attālināti strādājošo darbinieku īpatsvars 2020.gadā svārstījās no 8.9% līdz 18.3%, atspoguļojot ekonomikas reakciju uz Covid-19 pandēmijas viļņiem. Taču attālinātā darbā strādājošo īpatsvars bija ļoti atšķirīgs nozaru griezumā. 2020.gada 2. un 4.ceturksnī darbu attālināti veica 2/3 finanšu un apdrošināšanas darbību jomā strādājošo, 3/5 informācijas un komunikācijas pakalpojumu darbinieku, gandrīz 28% valsts pārvaldes un aizsardzības; obligātās sociālās apdrošināšanas darbinieku, kā arī zinātnisko, administratīvo pakalpojumu un operāciju ar nekustamo īpašumu jomā (L–N) strādājošie. Viszemākais (9,3%) attālināti strādājošo darbinieku īpatsvars bija vērojams ražošanas sektorā (B–F)⁵⁸. Tāpat mazumtirdzniecībā saglabājās salīdzinoši zems attālināti strādājošo īpatsvars (vidēji 8%), ko var redzēt 3.1.tabulā.

⁵⁷ Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts “Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK” Rīga, 2021.gada decembris.

⁵⁸ Turpat.

Attālināti strādājošo darbinieku (darba ņēmēju) īpatsvars attiecīgā saimnieciskās darbības veida (NACE 2.red.) strādājošo darbinieku (darba ņēmēju) kopskaitā Latvijā 2020.-2021.gadā ceturkšņu griezumā(%)⁵⁹

	2020Q2	2020Q3	2020Q4	2021Q1	2021Q2
Pavisam	18,3	8,9	18,0	22,6	21,3
J Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	61,3	31,2	60,2	78,9	66,5
O Valsts pārvalde un aizsardzība	26,7	15,0	28,8	37,4	36,5
B-F Ražošanas sektors	6,4	3,4	9,3	9,7	10,7
K Finanšu un apdrošināšanas darbības	64,2	49,2	65,5	73,6	62,8
P Izglītība	44,5	12,3	27,3	43,4	38,0
G_I Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	8,3	5,4	10,5	11,8	12,5
L-N Zinātniskie, administratīvie pakalpojumi; operācijas ar nekustamo īpašumu	27,6	12,8	28,1	31,5	29,2
Q-U Veselība un sociālā aprūpe, pārējie saimniecisko darbību veidi	12,7	n/a	10,3	14,5	13,5

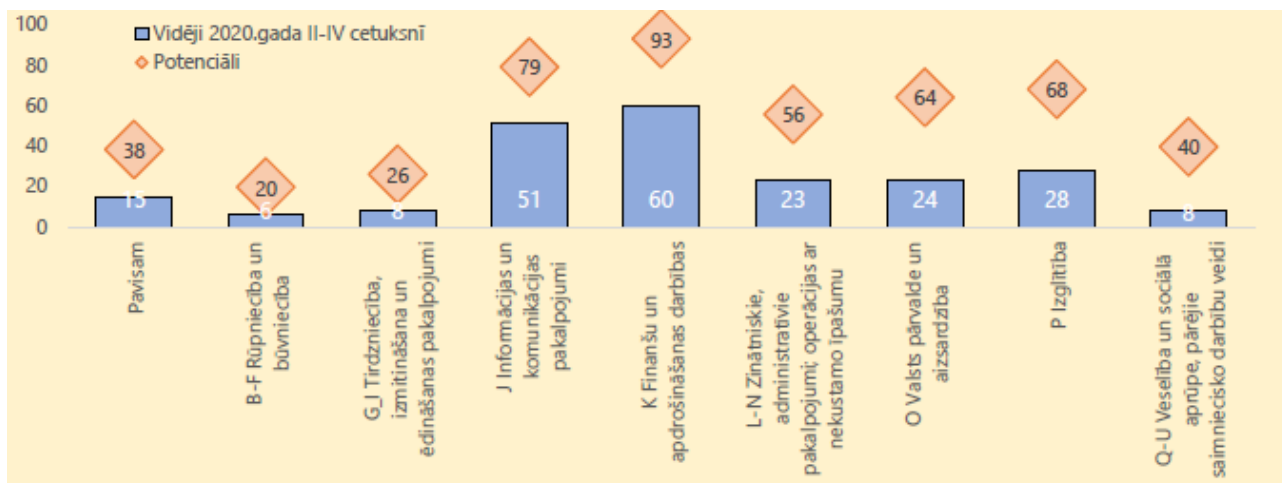
Saskaņā ar EK un Eurofound novērtējumu visaugstākais attālinātā darba potenciāls (iespējas) ES ir finanšu un apdrošināšanas darbības un informācijas un telekomunikācijas pakalpojumu nozarēs, savukārt viszemākais lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā, būvniecībā, rūpniecības nozarēs, kā arī mazumtirdzniecība un vairumtirdzniecībā⁶⁰. Tas saistīts ar to, ka tirdzniecībā ir nepieciešama augsta līmeņa sociālā mijiedarbība un ir grūtāk darbu veikt attālināti, pat ja tas ir tehniski iespējams, izmantojot e-komercijas u.c. risinājumus.

Kā liecina aprēķini potenciāli aptuveni 38% no nodarbinātajiem Latvijas tautsaimniecībā var strādāt attālinātā režīmā, tomēr šobrīd visās nozarēs ir vērojama relatīvi liela plaisa starp attālināti strādājošo un potenciāli iespējamo attālinātā darbā nodarbināto skaitu⁶¹. Īpaši liela atpalicība no potenciāli iespējamā attālināta darba līmeņa ir valsts pārvaldes un izglītības nozarēs, kur 2020.gadā attālināti strādājošo daļa bija gandrīz uz pusi zemākā līmenī nekā potenciāli iespējams (skat. 3.2.attēlu).

⁵⁹ Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts "Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK" Rīga, 2021.gada decembris.

⁶⁰ Sostero M., Milasi S., Hurley J., Fernández-Macías E., Bisello M., Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?, Seville: European Commission, 2020, JRC121193. <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc121193.pdf>

⁶¹ Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts "Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK" Rīga, 2021.gada decembris.

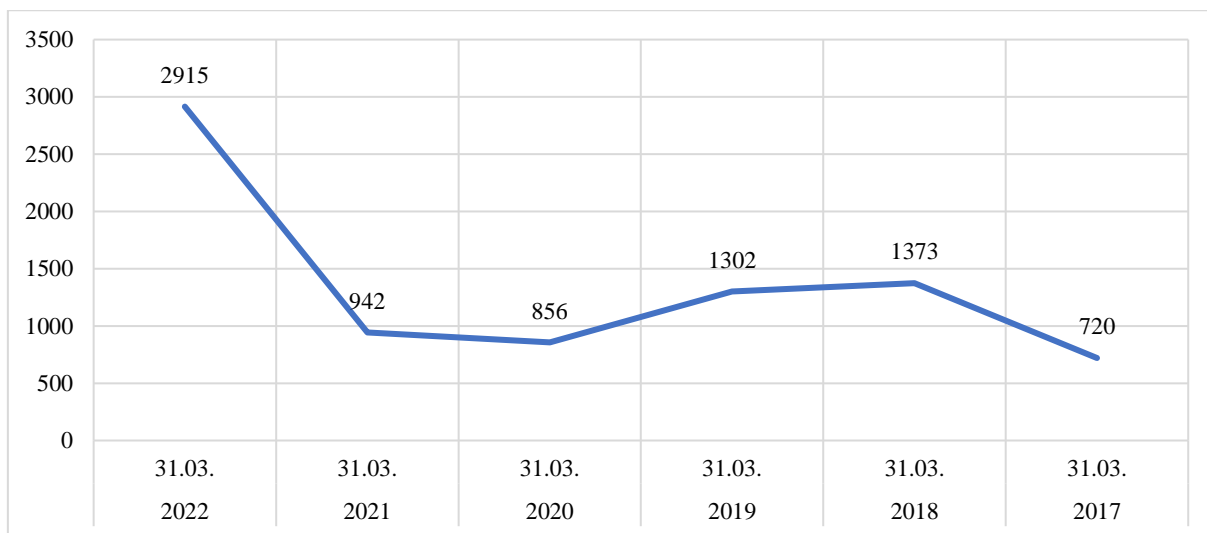

3.2. attēls. Attālināta darba potenciāls un attālināti strādājošo daļa 2020.-2021. gadā vidēji ceturksnī Covid-19 pandēmijas laikā Latvijā (% no nozarē strādājošo kopskaita)⁶²

Kā liecina 3.2.attēla dati tirdzniecības, izmitināšanas un sabiedriskās ēdināšanas nozarē Latvijā potenciāli attālināti varētu strādāt 1/4 daļa no nodarbinātajiem, tomēr 2020.gadā 2. un 4.ceturksnī attālināti strādājošo skaits bija trīs reizes mazāks par potenciālo, ko, pēc autores domām var izskaidrot ar to, ka nozare salīdzinoši lēni piemērojās jaunajiem apstākļiem.

Kā tika aplūkots iepriekšējā nodaļā, 2020.gadā bija novērojams īpašs brīvo darba vietu kritums visās nozarēs, izņemot veselības aprūpi, kur tieši pretēji – brīvo vakanču skaits bija pieaudzis. Tomēr ar laiku šī situācija stabilizējās, darbinieki veica karjeras pārprofilēšanos, kā arī uzņēmumi pielāgojās jaunajam dzīves ritmam un ierobežojumiem. 3.3.attēlā atspoguļoti dati par brīvajām darba vietām tautsaimniecības nozarē vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts no 2017.gada-2022.gadam, kuri ir fiksēti uz katra gada 31.martu.

⁶² Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts "Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK" Rīga, 2021.gada decembris.

3.3.attēls Reģistrēto brīvo darba vietu skaits pārskata perioda beigās tautsaimniecības nozarē “vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts” 2017.gads-2022.gads, absolūtos skaitļos⁶³

Attēlā redzams, ka 2017.gadā nozarē bijušas brīvas vien 720 vakances, bet 2018.gadā ir bijis darbaspēka pieprasījuma kāpums, kā rezultātā brīvās darba vietas palielinājušās par 653 vietām jeb 90,69%, sasniedzot 1373 vakances nozarē. Neliels kritums par 5,17% novērojams 2019.gadā ar 1302 brīvajām darba vietām. Sākoties pandēmijai brīvo darba vietu skaits strauji sarucis par 446 vakancēm jeb 34,26% 2020.gadā, sasniedzot vien 856 brīvas darba vietas, kas ir joprojām par 136 vietām jeb 18,89% vairāk nekā 2017.gadā. Lai gan valstī noteiktie ierobežojumi pilnā sparā turpinās arī 2022.gada pirmajā ceturksnī, darba tirgus sāka atgūties jau 2021.gadā ar 942 brīvajām vietām, pieaugot par 10,05% salīdzinājumā ar 2020.gadu. Nepieredzēti augsts pieprasījums ir fiksēts nozarē uz 2022.gada 31.martu, kad brīvo darba vietu skaits ir pieaudzis par 1973 vakancēm jeb 209,45% pret 2020.gadu un 304,86% pieaugums pret 2017.gadu, kad brīvās vakances bija 720.

No aplūkotajiem datiem autore var secināt, ka nelielas darbaspēka pieprasījuma izmaiņas ir notikušas nemitīgi, taču 2018.gads un 2019.gads ir nedaudz veicinājis pieprasījumu, savukārt, pandēmijas rezultātā brīvo vakancu skaits ir strauji samazinājies, attiecīgi arī darbaspēka pieprasījums ir mazāks. Savukārt, 2020.gads un 2021.gads ieviesis pozitīvas tendences pieprasījumā, kas novērojamas ar brīvo darba vietu skaita pieaugumu, ko ietekmēja Ministru kabineta rīkojumi par epidemioloģiskās drošības pasākumu mīkstināšanu vai koriģēšanu. 2020.gada beigās ikmēneša kopējais darbvietu skaita zudums pēc sezonāli izlīdzinātiem datiem bija neliels - ap vienu tūkstoši jeb 0.1%⁶⁴, kas saistīts gan ar ierobežojumu

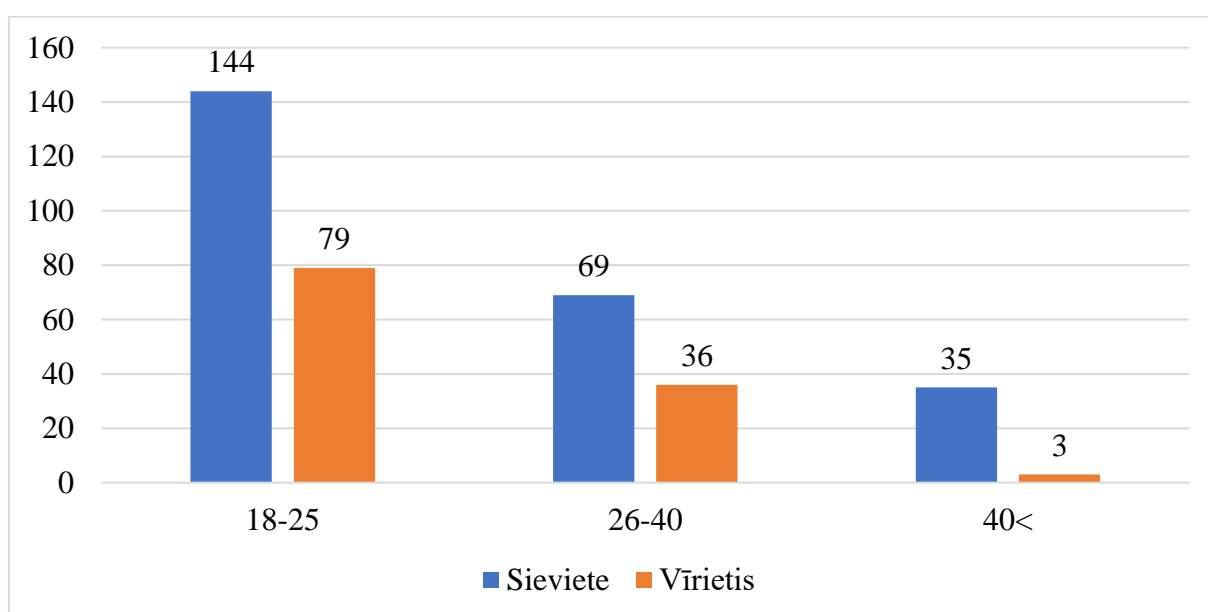
⁶³ Autore veidots attēls, izmantojot datus no Nodarbinātības Valsts aģentūras “Bezdarba statistika” Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/bezdarba-statistika> [Skatīts 19.05.2022]

⁶⁴ O.Krasnopjorovs, Divu ātrumu darba tirgus Covid-19 laikā, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/divu-atrumu-darba-tirgus-covid-19-laika-0>

mīkstināšanu, gan valdības sniegto atbalstu pandēmijas skartajiem uzņēmumiem un darbiniekiem.

Autore vēlas atzīmēt augsto pieprasījuma pieaugumu 2022.gadā, kad ierobežojumi tika mīkstināti līdz minimālajai robežai, sakarā ar saslīkstības mazināšanos, kā rezultātā brīvās vakances sasniegušas pēdējās piecgades pīķi.

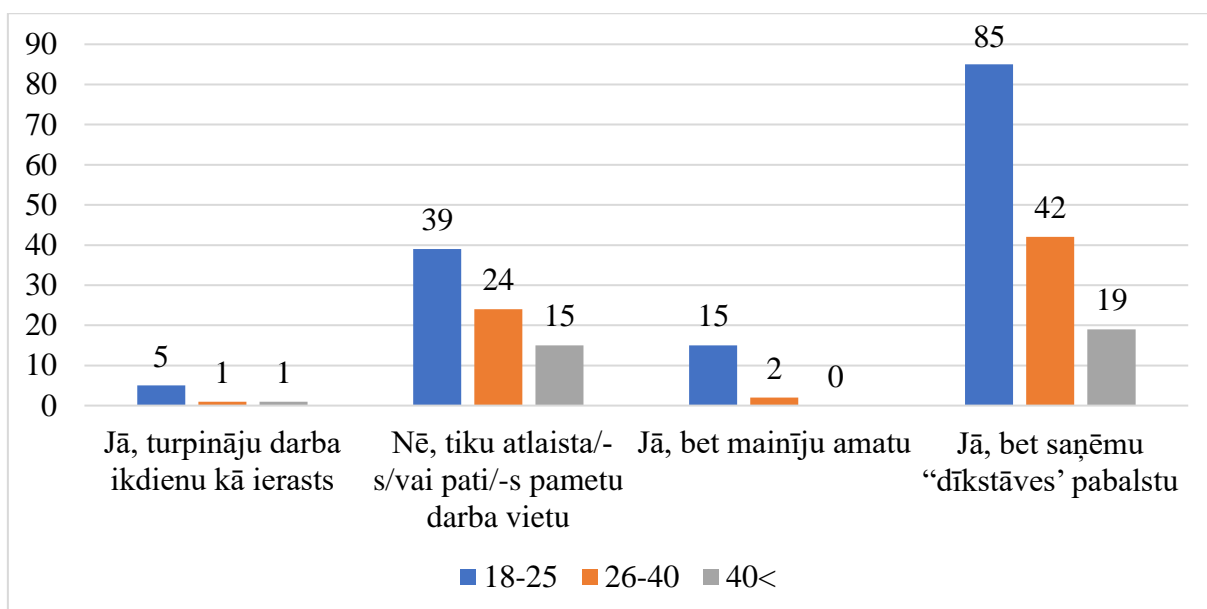
Bakalaura darba ietvaros, autore veica tirdzniecībā strādājošo anonīmu anketēšanu, lai noskaidrotu, kā mazumtirdzniecības nozare adaptējas ar jaunajām pandēmijas prasībām. Anketēšana tika veikta 2022.gada janvārī-februārī un tajā piedalījās 3 Rīgas tirdzniecības centru (T/C Domina, I/P "Alfa", IIC Akropole) darbinieki (aptaujas anketa dota 3.pielikumā). Kopā tika aptaujāti 366 respondenti, no kuriem 118 (32,24%) bija vīrieši, bet 248 (67,76%) sievietes (skat. 3.4.attēlu).

3.4 attēls **Respondentu vecums pēc dzimuma absolūtos skaitļos**⁶⁵

Kā redzams dotajā attēlā vislielākais respondentu īpatsvars bija vecuma grupā 18-25 gadi, kur 144 no anketētajiem bija sieviešu dzimuma, bet 79 – vīriešu, savukārt, vecuma grupā 26-40 gadi 69 respondenti bija sievietes, bet 36- vīrieši, taču vecuma grupā virs 40 gadiem 35 bija sievietes, bet tikai 3 vīrieši.

⁶⁵ Veidojusi autore, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem.

3.5. attēls **Respondentu (sieviešu) atbildes uz jautājumu, vai saglabāja darba vietu pandēmijā absolūtajos skaitļos⁶⁶**

Sieviešu atbildes uz anketas jautājumu "Vai saglabājāt savu darba vietu, sākoties COVID-19 pandēmijai?" ir uzskatāmi apkopotas 3.5.attēlā. Iegūtie rezultāti liecina, ka 34,27% no sievietēm vecuma grupā 18-25 gadi pandēmijas laikā darba vietu saglabāja, saņemot atbalstu no valsts jeb saņemot dīkstāves pabalstu, taču 39 no sievietēm atbildēja, ka nesaglabāja darba vietu, bet 15 no tām saglabāja darba devēju, taču tika mainīts ieņemamais amats. Vien 2% no respondentēm (kopumā 5) atbildēja, ka darba gaitas netika ietekmētas.

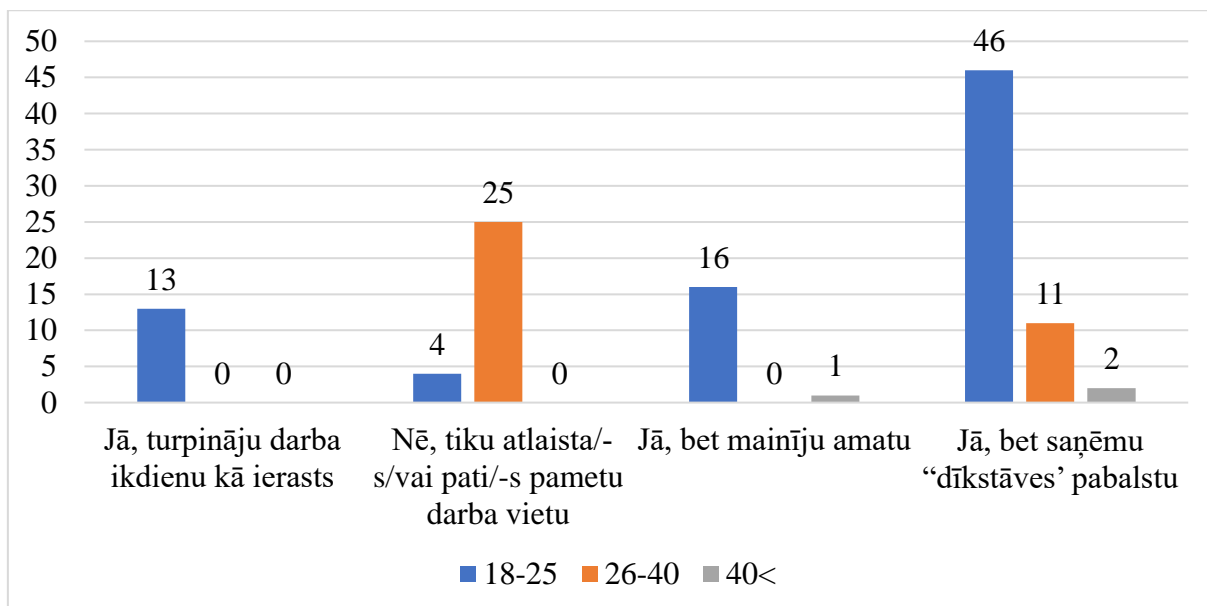
Līdzīgs atbilžu izvietojums bija vecuma grupā 26-40 gadi, kur 42 jeb 16,94% sievietes atbildēja, ka saņēmušas dīkstāves pabalstu, 24 jeb 9,68% pameta darba vietu, savukārt tikai 2 no tām mainīja savus amatus pie esošā darba devēja un 1 turpināja savas darba gaitas, neko nemainot.

Arī 19 sievietes vecuma grupā virs 40 apgalvoja, ka darba vietu nav mainījušas un ir saņēmušas valsts sniegto atbalstu, bet 15 no tām lauza līgumus ar darba devēju, taču tikai 1 turpināja savas darba gaitas bez būtiskām izmaiņām.

Kopumā 146 sievietes, kas sastāda 58,87% no aptaujāto sieviešu skaita atzīmēja, ka saņēma dīkstāves pabalstus. 31,45% atbildēja, ka tika atlaistas, vai pašas atstāja savus amatus, taču 6,86% norādīja, ka tikai mainīja savus amata pienākumus, taču 7 no visām sievietēm 2,82% apgalvoja, ka Covid-19 pandēmija viņu ikdienu nemainīja.

Anketā piedalījušos vīriešu atbildes uz jautājumu par darba vietas saglabāšanu ir ar līdzīgām iezīmēm, kā sieviešu atbildes un ir apkopotas 3.6. attēlā.

⁶⁶ Veidojusi autore, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem.

3.6. attēls **Respondentu (vīriešu) atbildes uz jautājumu, vai saglabāja darba vietu pandēmijā absolūtajos skaitļos⁶⁷**

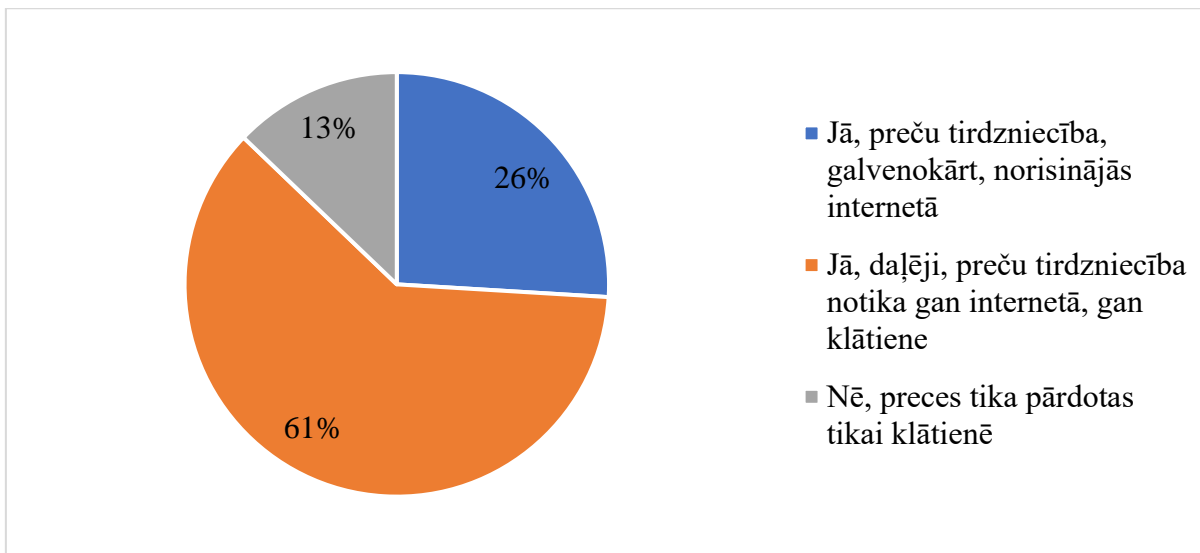
3.6.attēlā atspoguļotajos datos redzamas, ka vecuma grupā 18-25 gadi 46 jeb 39,98% no respondentiem savas darba vietas saglabāja, taču saņēma dīkstāves pabalstu. 16 vīrieši saglabāja darba devēju, taču mainīja savu amatu, bet 13 no visiem vīriešiem turpināja savas ierastās darba gaitas. Vien 4 no aptaujātajiem atbildēja, ka atstāja savus amata pienākumus.

Turpretim vecuma grupā 26-40 gadi, 11 vīrieši apgalvo, ka saņēma dīkstāves pabalstu, bet 25 no apjautātajiem pameta savus amata pienākumus. Nevienš no šajā vecuma grupā piederošajiem, aptaujātajiem vīriešiem neatzīmēja, ka mainīja amatu, vai arī turpināja ierastās darba gaitas. Divi respondenti vecumā virs 40 gadiem atzīmēja, ka saņēma valsts atbalstu, bet vēl viens mainīja savu ieņemamo amatu.

Anketas jautājums "Vai saglabājat savu darba vietu, sākoties COVID-19 pandēmijai?" atspoguļoja uzņēmumu rīcību uz krīzes situāciju, kad saimnieciskā darbība tika stipri ierobežota vai pat apturēta. Sakarā ar to, ka valstī tika ieviesti dažādi atbalsta mehānismi pandēmijas skartajām nozarēm, tika ieviesti dīkstāves pabalsti, kas tika piešķirti, ja uzņēmums iekļāvās noteiktos kritērijos. Taču bija attiecīga uzņēmumu daļa, piemēram, nodokļu parādnieki, saimnieciski neefektīvi uzņēmumi, kuri šo atbalstu saviem darbiniekiem nevarēja dot. Kā otrs populārākais risinājums bija darbinieku atlaišana, vai arī darbinieku slodzes samazināšana, kas nozīmēja nepilnas slodzes darbu un to, ka darbinieks pats vēlējās aiziet no ieņemamā amata.

Autore secina, ka uzņēmumi nebija gatavi šādai globālai pandēmijai, kā arī uzņēmumi, kuriem bija tādas iespējas, neveica pārprofilēšanos, lai turpinātu savu saimniecisko darbību citā veidā (piemēram, attālināti), vai pat citā jomā.

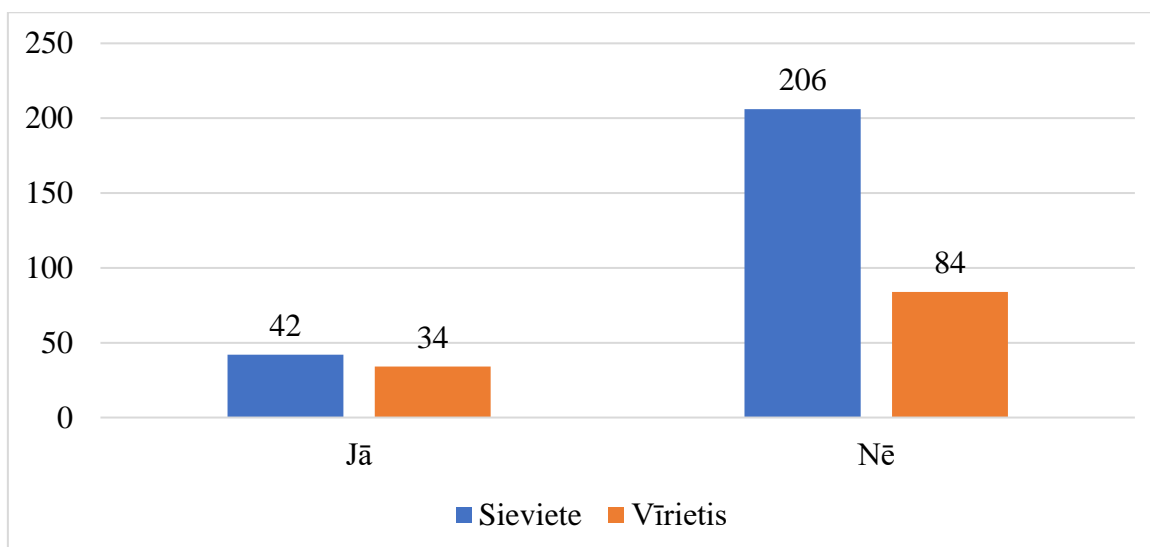
⁶⁷ Veidojusi autore, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem.

3.7. attēls **Respondentu skatījums uz uzņēmuma tirdzniecības kanāliem pandēmijas laikā %⁶⁸**

Kā uzskatāmi attēlos 3.7. attēlā, 61% no anketas respondentiem (224) apgalvoja, ka uzņēmuma saimnieciskā darbība pandēmijas laikā notika gan interneta vidē, izmantojot e-komerciju, gan saglabājās klātienē tirdzniecība. Savukārt 26% (95) atzīmēja, ka tirdzniecība, galvenokārt, notika tikai tiešsaistē, bet tikai 13% (47) norādīja, ka preču tirdzniecība interneta veikalos netika īstenota, tādejādi atstājot tirgošanās iespēju tikai klātienē veikalos.

No šī jautājuma atbilžu rezultātiem autore secina, ka mazumtirdzniecības nozares uzņēmumi tikai daļēji pielāgojās jaunajai situācijai un, iespējams, neizmantoja visu potenciālu, ko sniedza e-komercijas straujais pieaugums, jo 13% no respondentiem apgalvoja, ka uzņēmumi neizmantoja tiešsaistes veikalu kā tirdzniecības kanālu.

3.8. attēls **Respondentu iespējas strādāt attālināto darbu absolūtajos skaitļos⁶⁹**

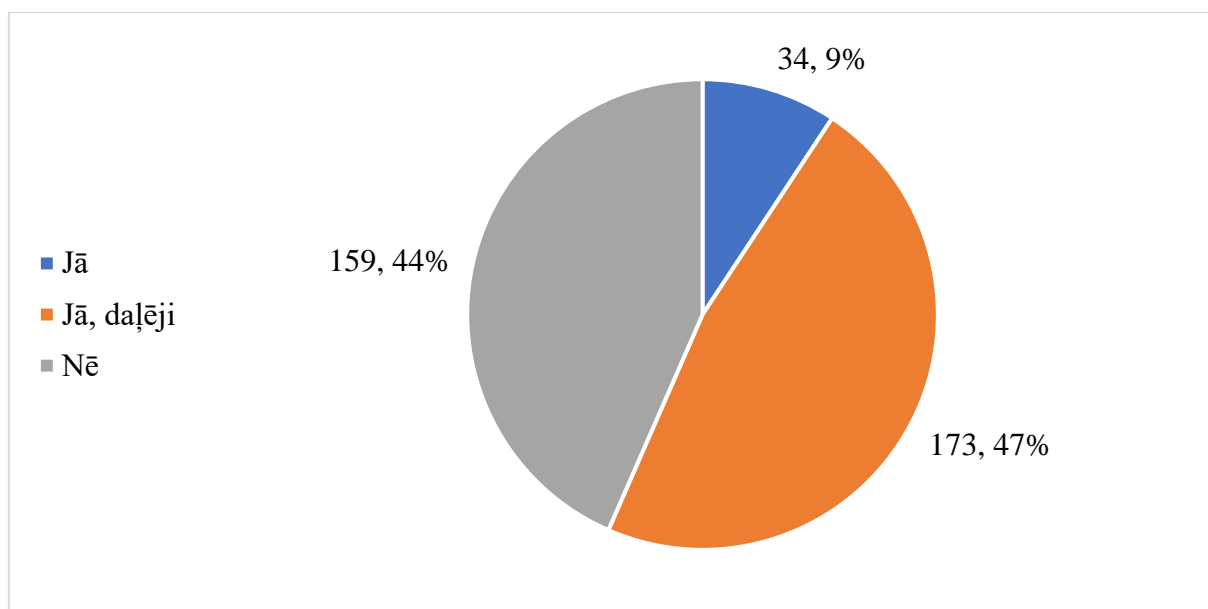
⁶⁸ Veidojusi autore, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem.

⁶⁹ Turpat.

Kā atspoguļots 3.8. attēlā, 206 sievietes, kas ir 56,28% no visiem respondentiem un 83,07% no visām aptaujātajām sievietēm atbildēja, ka viņu darba specifika neatļauj veikt savus darba pienākumus attālināti, to pašu apgalvoja 84 vīrieši jeb 22,95% no kopējā respondentu skaita, kas ir 71,19% no visiem atjautātajiem vīriešiem.

Tikai 42 sievietēm un 34 vīrieši norādīja, ka viņu darba specifika ļauj darbu veikt attālināti, attiecīgi, tikai 28,96% no visiem respondentiem, atzīmēja, ka viņi varētu veikt savus darba pienākumus citviet.

Autore secina, ka šis jautājums atspoguļo darbinieku neaizstājamību tirdzniecības procesā, lai nodrošinātu preču plūsmu un kontroli klātienē tirdzniecībā. Lai gan patreiz vairāki uzņēmumi ir ieviesuši iespēju bezkontakta norēķinam, piemēram, SIA “MAXIMA Latvia” “skenē pats” iespēja, kā arī SIA “RIMI Latvia” pašapkalpošanās skeneri, kas būtiski samazina nepieciešamo cilvēkresursu skaitu pie tirdzniecības kasēm, taču tas neaizstāj cilvēkus, kuri izvieta precī plauktos, vai nodrošina risinājumu sistēmas kļūdas gadījumos.

3.9. attēls **Respondentu viedoklis par darba devēja rīcību atbilstību epidemioloģiskās drošības prasībām absolūtajos skaitļos⁷⁰**

Par darba devēja rīcības atbilstību epidemioloģiskās drošības prasībām tika noskaidrots, ka 159 cilvēki, kas sastāda 44% no visiem respondentiem apgalvo, ka viņu darba devējs neveica visus nepieciešamos pasākumus, lai pēc iespējas labāk ievērotu epidemioloģiskās drošības prasības, savukārt, 173 jeb 47% norādīja, ka darba devējs šos pasākumus veida daļēji (skat.3.9.attēlu). Respektīvi, tika veikta daļa no nepieciešamajiem pasākumiem, taču darba devēja rīcības brīvībā bija iespējams uzlabot šo situāciju. Vien 9% no aptaujātajiem jeb 34

⁷⁰ Veidojusi autore, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem.

cilvēki apgalvoja, ka viņu darba devējs veica visus iespējamus un nepieciešamos pasākumus, lai ievērotu epidemioloģiskās drošības prasības.

No šiem datiem autore secina, ka darba devēji pret prasībām un ierobežojumiem nav izturējušies pietiekami atbildīgi, vai arī saviem darbiniekiem nav veikuši skaidrošanas procedūras par aktuālajiem ierobežojumiem un obligātajiem pasākumiem, kas veicami COVID-19 novēršanai brīdī, kad mainās likumā noteiktās prasības.

No iegūtajiem anketas rezultātiem autore secina, ka anketas rezultāti atspoguļoja visas vājās vietas mazumtirdzniecības nozarē un tās neelastību attiecībā uz globālām izmaiņām, jo darbiniekiem pat nav fizisku iespēju veikt pienākumus attālināti, neskatoties uz pieejamajiem risinājumiem cilvēkresursu optimizācijai. Tajā pašā laikā, ir novērojams, ka vairums no respondentiem ir saņēmuši dīkstāves pabalstus, kas liecina par uzņēmumu stabilitāti šajā nozarē, jo, kā jau iepriekš autore minēja, tika izvirzīti vairāki kritēriji no VID puses, lai būtu iespējams saņemt šos pabalstus. Rezultātā, darba pieprasījums mazumtirdzniecības nozarē, protams, tika spēcīgi ietekmēts pandēmijas dēļ, radot daudz jaunu brīvo darba vietu skaitu pēc tam, kad saslimstība mazinājās un situācija stabilizējās.

Brīvo darba vietu skaits ir viens no faktoriem, kas raksturo darba tirgus pieprasījumu, taču ne mazāk svarīgs ir arī valsts ekonomikas attīstības līmenis. Ierobežojumi, kuri bija jāievēro kā privātpersonām, tā juridiskajām personām ietekmēja ekonomikas attīstību, ko vislabāk raksturo IKP, kas ir galvenais valsts ekonomikas attīstības rādītājs, līdz ar to viens no svarīgākajiem faktoriem darbaspēka pieprasījuma veidošanās nosacījumiem (skat.3.2.tabulu).

Kā redzams 3.2.tabulā IKP faktiskajās cenās 2017.gadā bija 27 miljardi eiro, kas ir par 2,2 miljardiem mazāk nekā 2018.gadā. Savukārt, pirms pandēmijas gadā – 2019.gadā IKP apjoms pieaudzis par 4,79% jeb 1,4 miljardiem eiro salīdzinājumā ar 2018.gadu. Pirmajā pandēmijas gadā IKP samazinājies par 0,9 miljardiem eiro jeb 3,59%, taču jau 2021.gadā tautsaimniecības attīstība izaugusi, IKP sasniedzot 32,9 miljardus eiro, kas ir par 3,4 miljardiem (11,53%) eiro vairāk nekā 2020.gadā un par 2,9 miljardiem (7,52%) eiro vairāk kā pirms pandēmijas – 2019.gadā.

**Ekonomikas attīstības pamatrādītāji 2017.gads-2021.gads un 2022.gada
prognozes faktiskajās cenās un %⁷¹**

	2017	2018	2019	2020	2021	2022p
Iekšzemes kopprodukts, faktiskajās cenās, miljrd. eiro	27,0	29,2	30,6	29,5	32,9	36,1
<i>izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos</i>						
Iekšzemes kopprodukts	3,3	4,0	2,5	-3,8	4,7	2,4
Privātais patēriņš	2,9	3,0	0,2	-7,4	4,8	2,9
Valsts patēriņš	3,3	1,7	3,4	2,6	4,4	2,2
Kopējā pamatkapitāla veidošana	11,4	11,8	6,9	0,2	2,9	1,3
Eksports	6,4	4,5	2,1	-2,2	6,2	1,4
Imports	8,6	6,4	3,0	-2,5	13,5	2,4
Patēriņa cenas	2,9	2,5	2,8	0,2	3,3	11,7
<i>procentos</i>						
Nodarbināto skaita izmaiņas	0,2	1,6	0,1	-1,9	-3,2	0,9
Nodarbinātības līmenis	62,9	64,5	65,0	64,2	62,5	63,6
Bezdarba līmenis	8,7	7,4	6,3	8,1	7,6	7,1
<i>procentos pret iekšzemes kopproduktu</i>						
Vispārējā valdības sektora bilance	-0,8	-0,8	-0,6	-4,5	-7,3	-4,9
Vispārējās valdības parāds	39,0	37,1	36,7	43,3	44,8	50,0
Eksporta-importa saldo	-0,6	-0,8	-0,8	1,2	-2,1	-1,2

Nākotnes prognozes aprēķinātas optimistiski, taču ņemot vērā visus ekonomiskos un ģeopolitiskos faktoros, prognozējot, ka IKP pieaugs līdz 36,1 miljardiem eiro, kas ir par 3,2 (9,73%) miljardiem eiro vairāk nekā 2021.gadā un par 6,6 miljardiem (22,37%) vairāk nekā 2020.gadā, bet 17,97% jeb 5,5 miljardi vairāk nekā 2019.gadā.

Aplūkojot IKP datus autore secina, ka līdz 2019.gadam Latvijas IKP pieaugums bija stabils, taču ar nelielu progresu. Sākoties ierobežojumiem, saslimšanas skaitu gadījumu pieaugumam un ierobežojumiem saimnieciskajā darbībā, līdzīgi kā brīvo darbavietu skaitā, arī IKP bija vērojams lielāks kritums, taču tas sāka atkopties jau 2021.gadā, taču prognozes priekš 2022.gada IKP ir augstākās pēdējos sešos gados.

No 3.2.tabulā atspoguļotajiem datiem var detalizēti aplūkot nozares, kuras ietekmējušas lielās svārstības, piemēram, privātais patēriņš 2020.gadā, pret 2019.gadu ir kritis par 7,4%, bet pat 4,8% pieaudzis 2021.gadā. Būtiska izmaiņa arī notikusi Eksporta un Importa jomās. Eksports noslīdējis par 2,5% pret 2019 gadu, bet pieaudzis par 6,2%, salīdzinot ar 2020.gadu, līdzīgs kāpums novērots, bet Imports, sākoties pandēmijai samazinājies par 2,5% pret iepriekšējo gadu, taču neticami augsta izmaiņa notikusi 2021.gadā, kad Imports pieaudzis par 13,5%, salīdzinājumā pret iepriekšējo periodu. Autore secina, ka visās jomās 2020.gadā bijis kritums, taču jau 2021.gadā ir pozitīvas iezīmes. Lai gan Imports atgriezies pirms pandēmijas līmenī un pat virs, diemžēl eksports iepaliek vairāk, kas nozīmē to, ka iepērkam vairāk nekā

⁷¹ Latvijas makroekonomiskais apskats, LR EM un CSP, Rīga, 2022

eksportējam, uz ko norāda eksporta-importa saldo. Šīs ekonomiskās izmaiņas, protams, ietekmē arī kopējo nodarbinātību valstī.

2018.gadā nodarbināto skaits pret iepriekšējo periodu bija 1,6%. Gandrīz tādā pašā līmenī saglabājās arī 2019.gadā, bet 2020.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo periodu nodarbināto skaits samazinājās par 1,9%, bet 2021.gadā par 3,2%, turpretim 2022.gadā prognozēts 0,9% pieaugums nodarbināto skaitā, salīdzinot ar iepriekšējo periodu.

Negatīva iezīme redzama vispārējās valdības parāda datos, kur redzams, ka uz 2019.gadu parāds bija 36,7% pret IKP, sasniedzot zemāko punktu pēdējos sešos gados, taču, sākoties COVID-19 pandēmijai, tas palielinājās par 6,6% pret IKP un turpināja pieaugt arī 2021.gadā līdz 44,8% pret IKP, kā arī prognozes 2022.gadam ir nelabvēlīgas, atzīmējot, ka 50% Vispārējās valdības parāds sastādīs 50% no IKP.

No izrietošajiem datiem autore secina, ka kopējā ekonomiskā attīstība valstī patreiz tiek prognozēta atturīga, bet ar augšupejošu soli, taču ģeopolitisko apstākļu, kā arī pandēmijas nākamo viļņu iespaidā valsts ekonomiskās stratēģijas var mainīties dažādos virzienos, kā rezultātā palielinātos valdības parāds vai pieaugtu vēl vairāk patēriņu cenas.

Tā pat autore uzskata, ka ir ļoti būtiski stimulēt preču eksportu, lai izlīdzinātu eksporta-importa saldo un uzlabotu Latvijas eksporta spējas, jo tas ir būtisks piensums IKP. Paaugstinot IKP valdībai ir iespējas novirzīt finanšu līdzekļus svarīgākajām valsts nozarēm, piemēram, valsts aizsardzībai, veselībai un ilgtspējībai- ko var panākt stimulējot uzņēmumus un motivējot tos veicināt eksporta darījumus.

3.3. Darbaspēka piedāvājuma izmaiņas COVID-19 pandēmijas rezultātā

Darbaspēka piedāvājumu, kā tas tika noskaidrots darba teorētiskajā nodaļā, tieši ietekmē kopējais iedzīvotāju skaits un darbaspējīgo personu īpatsvars, dzimstības un mirstības līmenis, kā arī citi demogrāfiskie rādītāji. Tāpat nozīmīgs faktors ir darba algas lielums, kas atšķiras dažādās profesiju grupās un ir atkarīgs gan no izglītības līmeņa, gan kvalifikācijas un produktivitātes, kā arī citiem faktoriem.

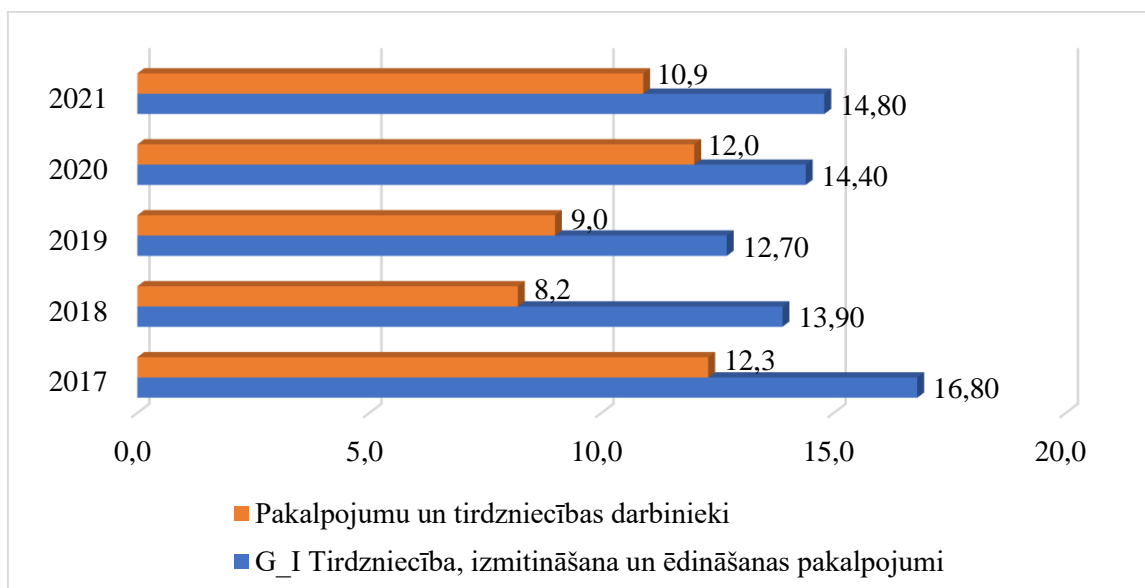
Jāatzīmē, ka ekonomiski aktīvo iedzīvotāju samazināšanās un darbaspēka piedāvājuma faktori ir bijuši vieni no būtiskākajiem bezdarba virzītājiem Latvijā. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes samazināšanās ir bijis galvenais faktors bezdarba lejupslīdei arī 2020.gadā (skat. 3.10.attēlu).

3.10.attēls. Darba meklētāju izmaiņas Latvijā (tūkstošos pret iepriekšējo periodu)⁷²

Sākoties pandēmijai, notika vairākas masu atlaišanas uzņēmumos, jo to saimnieciskā darbība tika pilnībā vai gandrīz pilnībā apturēta, attiecīgi uzņēmumiem nebija iespējas paturēt savus darbiniekus. Pusgada laikā (kopš 2021.gada 1.marta) NVA tika saņemti 53 darba devēja paziņojumi par kolektīvo atlaišanu, kas skāra vairāk kā 5500 darbinieku⁷³.

2021.gadā nozarē -Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi kopumā bija reģistrēti 14,8 tūkstoši bezdarbnieku, kas ir par diviem tūkstošiem mazāk nekā 2017.gadā, kad bija 16,8 tūkstoši bezdarbnieku, bet par 400 vairāk nekā 2020.gadā, kad tika reģistrēti 14,4 tūkstoši bezdarbnieki (skat.3.11.attēlu).

3.11.attēls. Bezdarbnieki pēc saimniecisko darbību veidu grupas NACE2 red. un pēc profesijas pēdējā darbavietā absolūtajos skaitļos, tūkst.⁷⁴

⁷² Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR Ekonomikas ministrija, 2021.

⁷³ NVA mājas lapa, Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/oficiala-statistika> [Skatīts 19.05.2022]

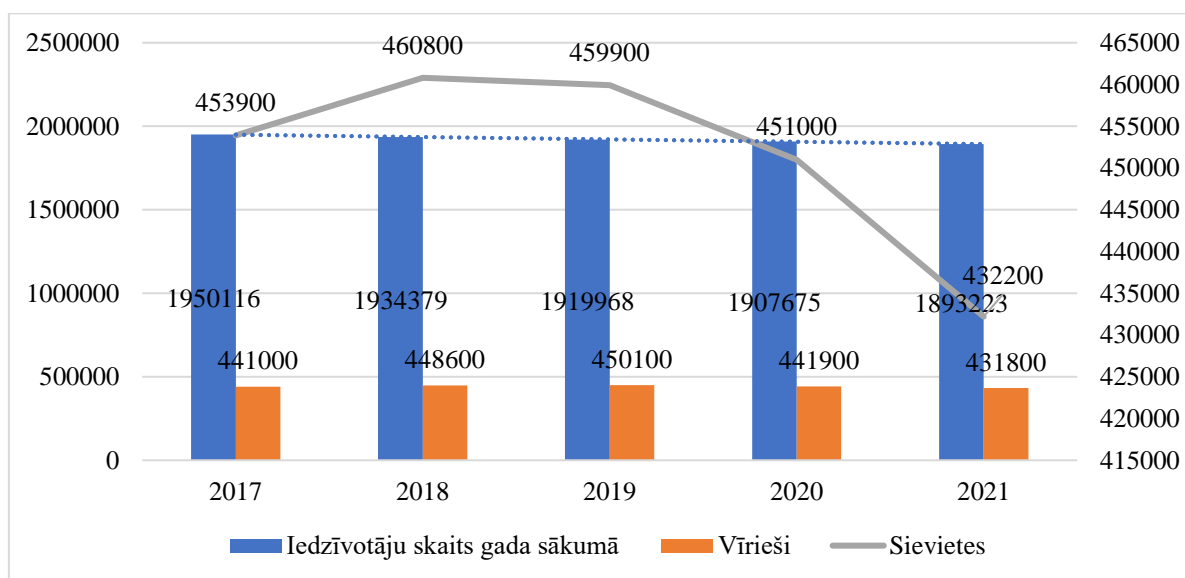
⁷⁴ Autores veidot attēls, izmantojot datus no Centrālā statistikas pārvaldes: Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBBA_NBB1/NBB070/

Viszemākais bezdarbnieku skaits reģistrēts pirms pandēmijas posmā, 2019.gadā – 12,7 tūkstoši cilvēku. Attiecīgi šajā nozarē bezdarba līmenis ir atkal sasniedzis līmeni, kāds bija pirms 5 gadiem.

No visas saimnieciskās darbības veidu grupas 2017.gadā 12,3 tūkstoši bija reģistrēti bezdarbnieki profesijās pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki. Viszemākais bezdarbnieku skaita punkts ir 2018.gadā, kad reģistrēti vien 8,2 tūkstoši šo profesijas pārstāvju, kas ir par 800 mazāk nekā 2019.gadā reģistrēto skaits – 9 tūkstoši. 2020.gadā skaits atkārtoti pieaudzis līdz 12 tūkstošiem, sasniedzot 2017.gada līmeni, bet ir nedaudz mazinājies 2021.gadā, kad bija reģistrēti 10,9 tūkstoši pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki, kuri atstājuši savas darba vietas.

Aplūkojot arī datus pēc profesijām, autore secina, ka sākoties COVID-19 pandēmijai Latvijā 2020.gada pašā sākumā, bezdarbnieku skaits sasniedzis iepriekšējo gadu līmeni, kas bija saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežošanu klātienē tirdzniecībā un skaidri liecina par darba tirgus svārstībām – darbaspēka pieprasījumu samazinājumu nozarē. Tomēr ir vērojamas pozitīvas tendences 2021.gadā, kad reģistrēto bezdarbnieku skaits sāk sarukt ne tikai profesijā, bet arī nozarē kopumā. Autore no šiem datiem secina, ka samazinoties bezdarbnieku skaitam, pakāpeniski atjaunojās darbaspēka pieprasījums.

Kopējais iedzīvotāju skaits kopš 2017.gada līdz 2021.gadam ir samazinājies par 56 893 cilvēkiem jeb 2,92% (skatīt 3.12.attēlu).

3.12.attēls **Iedzīvotāju skaits gada sākumā, nodarbinātie sievietes un vīriešu skaits 2017.gads- 2021.gads absolūtajos skaitļos, tūkst.**⁷⁵

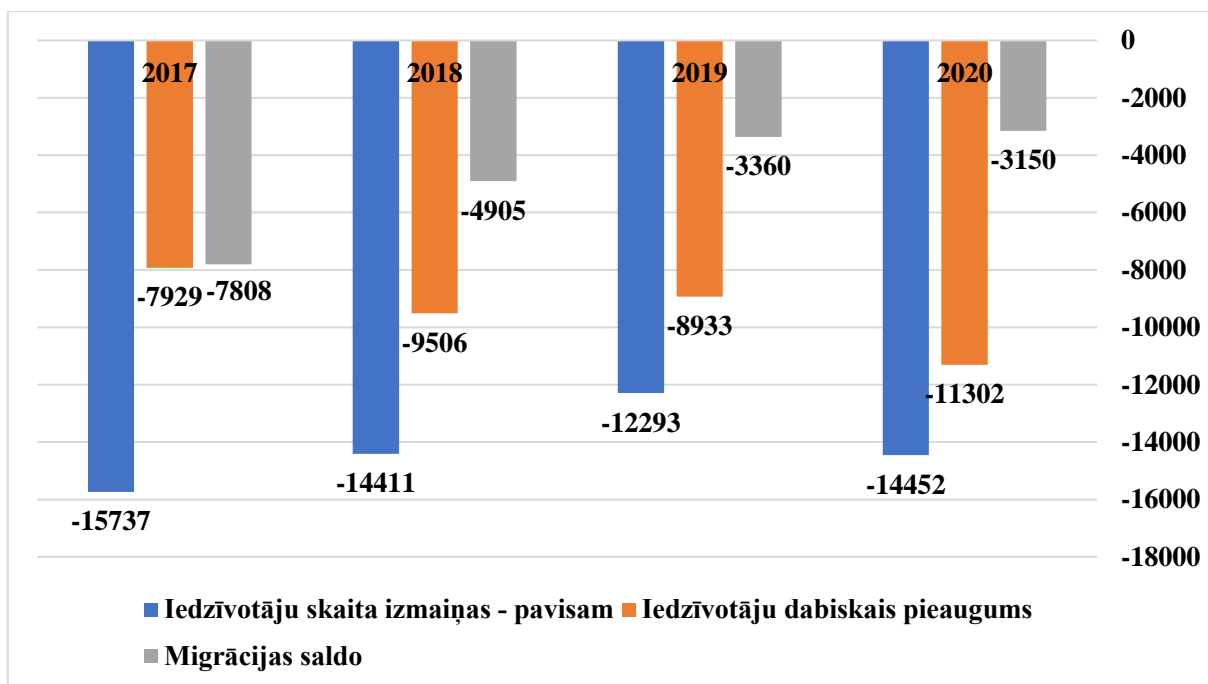
[Skatīts 19.05.2022]

⁷⁵ Autore veidot attēls, izmantojot datus no Centrālā statistikas pārvaldes: Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBBA_NBB1/NBB070/ [Skatīts 19.05.2022]

[Skatīts 19.05.2022]

No kopējā iedzīvotāju skaita 2017.gadā tikai 45,89% jeb 894 900 personas bija nodarbinātas, kas ir par 1,12% mazāk nekā nodarbināto īpatsvars 2018.gadā. No tiem 441 000 bija vīrieši, bet 453 900 sievietes. Pirms pandēmijas (2019.gadā) kopējais nodarbināto skaits bija 910 000 cilvēku, kas ir 47,40% no kopējo iedzīvotāju skaita, kas ir vairāk nekā 2020.gadā, kad nodarbināto cilvēku skaits bija 892 900 jeb 46,81% no visiem iedzīvotājiem uz gada sākuma 2020.gadā, taču nodarbināto sieviešu skaits pieauga par 6 900 sievietēm. 2020.gadā 0,60% kritums saistāms ar pirmo pandēmijas gadu, kā arī darbaspēka pieprasījuma samazinājumu. Par 28 900 nodarbinātajiem sarucis 2021.gadā, sastādot 45,64% no kopējā iedzīvotāju skaita, kas ir līdzvērtīgs situācijai 2017.gadā. Nodarbināto sieviešu skaits samazinājies par 21 700 2021.gadā salīdzinot ar 2017.gadu, turpretim vīriešu skaits samazinājies vien par 9 200 nodarbinātajiem.

Aplūkojot datus, autore secina, ka ir ievērojams civiliedzīvotāju skaita samazinājums 2021.gadā, kas varētu būt saistīts ar augsto mirstību COVID-19 slimības dēļ, vai arī migrācijas sekas. Kā uzskatāmi parādīts 3.13.attēlā, diemžēl, visi rādītāji ir negatīvi, tas nozīmē to, ka iedzīvotāju skaits ir samazinājies ne tikai dabiskā pieauguma (samazinājuma) rezultātā, taču arī migrācijas dēļ.

3.13.attēls. Iedzīvotāju skaita izmaiņas, iedzīvotāju dabiskais pieaugums un migrācijas saldo 2017.gads- 2021.gads *absolūtajos skaitļos, tūkst.*⁷⁶

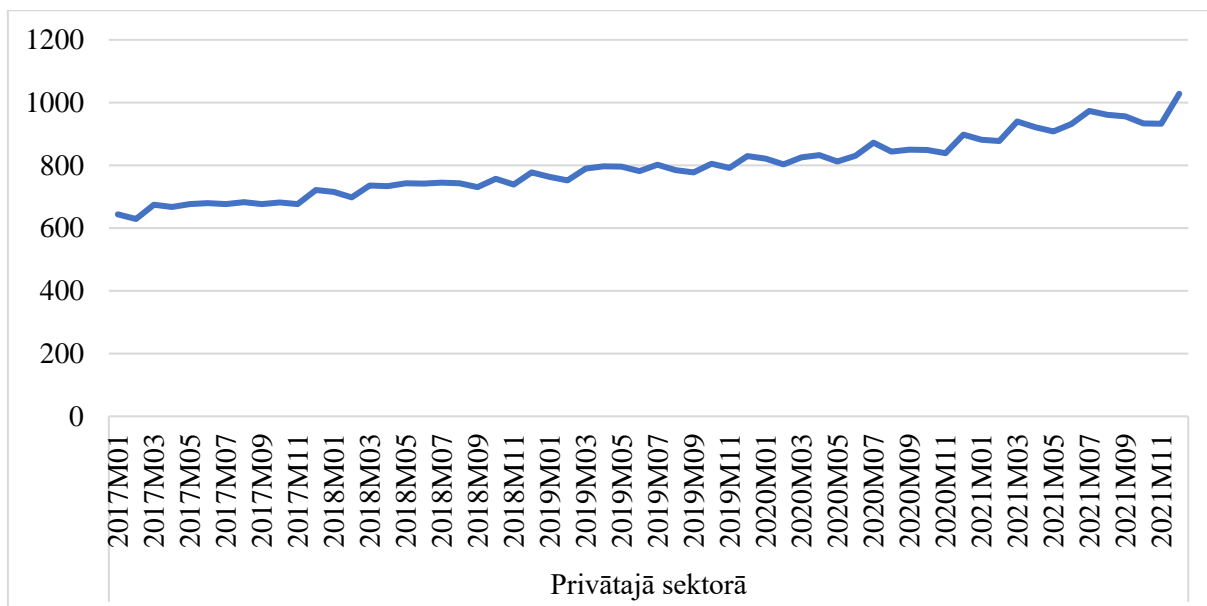
⁷⁶ Autores veidots attēls, izmantojot datus no Centrālā statistikas pārvaldes: Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/IRS010/table/tableViewLayout1/ [Skatīts 19.05.2022]

2017.gadā ir vērojams vislielākais iedzīvotāju skaita samazinājums (skatīt 3.13 attēls) 15 737, kur līdzīgā skaitā cilvēku ir migrējuši (7808) un tikuši zaudēti dabiskā pieauguma (samazinājuma) rezultātā (7929) 2018.gadā kopējais iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 14 411 cilvēkiem, kas ir par 1 326 personām mazāk nekā 2017.gadā, taču 2018.gadā galvenais iedzīvotāju samazināšanās iemesls ir dabiskā pieauguma (samazinājuma) rezultātā, kur zaudēti 9506 cilvēki, taču migrācijas saldo 2018.gadā ir 4905, kas ir par 2 903 cilvēkiem mazāk nekā 2017.gadā.

Līdzīga situācija ir bijusi 2019.gadā, kur dabiskais pieaugums bija -8933, bet migrācijas saldo -3360. 2019.gads ir gads, kas ir bijis vismazākais iedzīvotāju skaita samazinājums, kopējo daudzumu sastādot -12293 cilvēki. Tomēr jau 2020.gadā, kad Latvijā plosījās pirmais COVID-19 paveids, kopējais iedzīvotāju skaita zudums ir -14452 no kuriem -11302 ir iedzīvotāju dabiskais pieaugums, bet -3150 ir migrācijas saldo.

Aplūkojot datu kopumu par iedzīvotāju skaita izmaiņām (skat. 3.13.attēlu), autore secina, ka 2020.gadā kopējais iedzīvotāju skaita samazinājums nav tik liels kā 2017.gadā, taču ir acīmredzams, ka 2020.gadā mirstība ir strauji pieaugusi. Pēc autores domām tas norāda, ka nodarbināto skaita un iedzīvotāju skaita sakarība skaidrojama darbaspējīgo vecuma grupu mirstības līmenī. Attiecīgi, 2020.gada iedzīvotāju skaita zudums bija tik liels, jo dabiskais pieaugums ir negatīvs. Līdz ar to darbaspēka piedāvājums samazinās proporcionāli dabisko procesu iemeslu dēļ.

Lai gan iedzīvotāju skaits un darbaspējīgo personu īpatsvars ir būtisks faktors darbaspēka piedāvājuma faktors, svarīgs faktors ir arī darba alga. Aplūkojot 3.14.attēlu ir skaidri redzams neto algas pieaugums privātajā sektorā. Kopš 2017.gada neto darba alga ir palielinājusies no vidēji 600 EUR/neto līdz 1050 EUR/neto uz 2021.gada novembri, kas ir pieaugums 450 eiro jeb 75%. Pie tam līknes grafikam ir izteikti vairāki “izlecošie” punkti, kas liecina par sezonālītāti datos, kā arī var novērtēt, ka 2021.gada novembri ir bijis visstraujākais neto algas kāpums, savukārt, neliela stagnācija un kritums bijis periodā 2020.gada septembris – novembris.

3.14.attēls. Vidējā neto darba samaksa Latvijā no 2017. līdz 2021.gadam (pa ceturkšņiem)⁷⁷

No 3.14.attēla datiem var secināt, ka neto darba algas pieaugums privātajā sektorā ir ar pozitīvu virzienu, attiecīgi, jo lielāka būs piedāvātā un maksātā alga darbspēkam, jo lielāks būs darbspēka piedāvājums. Pieejamie dati liecina, ka pat krīzes laikā uzņēmumi turpināja talantu medības, un to vadošajiem darbiniekiem alga pat kāpa - kopš krīzes sākuma par vairāk nekā 7% pieauga darbinieku skaits ar mēneša bruto darba samaksu virs četriem tūkstošiem eiro⁷⁸.

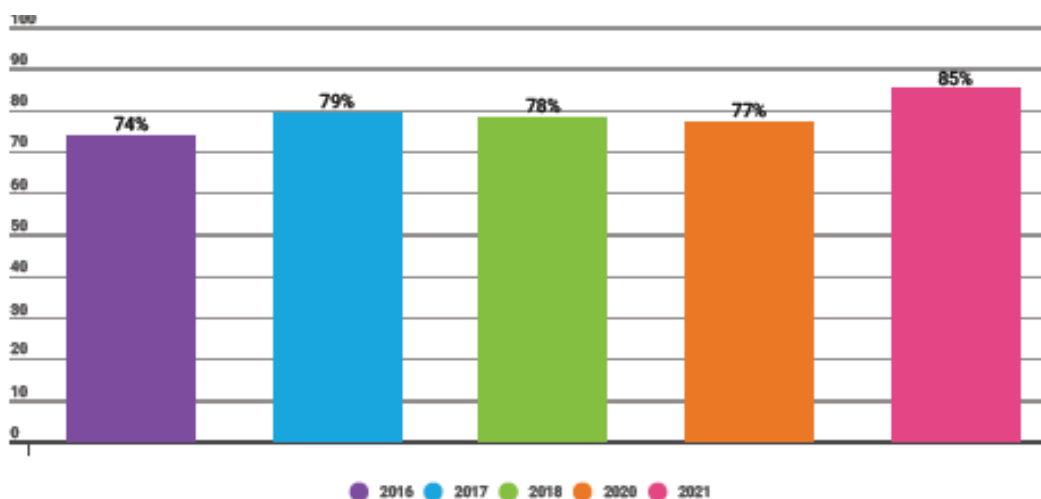
Darba autore, veicot pētījumu bakalaura darba ietvaros ir secinājusi, ka 2017.gads, kā arī 2018. un 2019.gads visās ekonomikas nozarēs ir bijis augšupejošs, kā arī iedzīvotāju skaita samazinājums visvairāk ir krities tieši šajos gados, kas apliecina, ka šajā laikā Latvijas tautsaimniecībā bija augšupeja fāzē un piedzīvoja ekonomisko izaugsmi.

Turpretim ekonomiskā attīstība gandrīz pilnībā ir apstājusies 2020.gadā, kad Latvija un visas saimnieciskās darbības nozares piedzīvoja COVID-19 pandēmijas izraisītās sekas, ko īpaši izjuta mazumtirdzniecībā strādājošie, sakarā ar to, ka tirdzniecībā un pakalpojumu sniegšanā nav iespējams nodrošināt saimnieciskās darbības nepārtrauktību. Daļēji to kompensēja e-komercija, tomēr tās attīstība nespēja pilnībā kompensēt Covid-19 pandēmijas negatīvās sekas.

⁷⁷ Autore veidot attēls, izmantojot datus no Centrālās statistikas pārvaldes: Pieejams:https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBBA_NBB1/NBB070/ [Skatīts 19.05.2022]

⁷⁸ O.Krasnopjorovs, Divu ātrumu darba tirgus Covid-19 laikā, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/divu-atrumu-darba-tirgus-covid-19-laika-0>

2020.gadā visā pasaulē, tajā skaitā arī Latvijā, pandēmijas ierobežojumu kontekstā notika strauja preču un pakalpojumu tirdzniecības migrācija no fiziskās uz digitālo vidi. Daudzi uzņēmumi, kuri līdz šim neizmantoja e-komercijas pakalpojumus, lai varētu turpināt savu darbību, kā arī paplašināt piedāvājumu un klientu loku, izveidoja e-veikalus ar piegādes iespējām gan Latvijā, gan arī citās Eiropas un pasaules valstīs. Pēc 2021.gada februārī veiktās aptaujas datiem 85% interneta lietotāju Latvijā pēdējā gada laikā iepirkušies internetā⁷⁹. Kā liecina 3.15.attēla dati e-komercijas popularitāte Latvijā līdz Covid -19 pandēmijai bija vidēji 78%, taču 2020.gadā tā ievērojami palielinājās.

3.15.attēls. Iedzīvotāju skaits, kas veic pirkumus internetā⁸⁰

2020.gadā populārākie Latvijas interneta veikali bija 220.lv un 1a.lv. Pie tam “Luminor” bankas e-komercijas dati liecina, ka, tiešsaistes veikalos pirkumu kopējā darījumu summa ir pat trīs reizes augstāka nekā klātienē tirdzniecības vietās. Pēc autores vērtējuma, arī turpmāk daļa iedzīvotāju turpinās iepirkties tiešsaistē, jo tai ir vairākas priekšrocības, tomēr klātienē tirdzniecības nozīme saglabāsies, jo e-komercija nespēj piedāvāt tās pašas iespējas, ko klātienē tirdzniecība. Pēc autores vērtējuma galvenie faktori, kas ierobežo e-komerciju salīdzinājumā ar tradicionālo (klātienē) tirdzniecību ir:

- ierobežots preču piedāvājums tiešsaistes veikalos,
- sarežģīta reģistrēšanās un preču iegāde,
- nepārskatāms un slikti strukturēts preču izvietojums, nav iespējama preču meklēšana,
- neskaidra informācija par maksājumu veikšanu, preču piegādi un atgriešanu,
- ierobežotas norēķināšanās iespējas,
- neērta, lēna un dārga preču piegāde,

⁷⁹ “E-komercijas tirgus Latvijā 2021”, gemius AdHoc pētījums, 2021.gada februāris.

⁸⁰ Turpat.

- ierobežoti piegādes nosacījumi un risinājumi.

Bez tam plašāku e-komercijas attīstību ierobežo arī salīdzinoši vājais Latvijas iedzīvotāju digitālo prasmju līmenis (gandrīz pusei Latvijas iedzīvotāju joprojām trūkst digitālo pamatprasmju⁸¹) un neuzticība ITK lietošanai.

Nobeigumā autore vēlas atzīmēt, ka neskatoties uz grūtībām, ko piedzīvoja Latvijas darba tirgus un tautsaimniecība 2020.gadā, 2021.gadā ekonomika sāka lēnām atkopties un ekonomiskie rādītāji uzlabojās (IKP pieaugums 2021.gadā sasniedza 4,8%). Tomēr, pēc autores domām, bažas rada budžeta deficīts un valdības parāds, kas pēc Ekonomikas ministrijas prognozēm 2022.gadā varētu pārsniegt 50% no IKP. Papildus tam, Latvijas eksporta pieauguma tempi vēl nav sasnieguši pirms pandēmijas rezultātus, lai gan preču imports jau ir atkopies un pat pieaudzis, salīdzinājumā ar pirms pandēmijas rezultātiem. Tāpat situāciju saasināja 2022.gadā martā uzsāktais Krievijas karš pret Ukrainu, kam būs būtiska ietekme uz Latvijas tautsaimniecību un darba tirgu 2022.gadā. Jau šobrīd ir ierobežota noteiktu preču un izejvielu pieejamība un ir jāmeklē dažādi alternatīvi piegādātāji, lai apmierinātu patērētāju pieprasījumu.

⁸¹ Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI) 2021.gadā, EK, Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> [skatīts 06.05.2022]

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Darbā veiktās analīzes rezultātā autore ir nonākusi pie sekojošiem secinājumiem:

1. Darba tirgus ir svarīga mūsdienu tirgus ekonomikas sastāvdaļa un tas izpaužas kā patstāvīgi mainīga attiecību starp darbaspēka pieprasījumu no dažādu algotāju jeb darba ņēmēju puses un darbaspēka piedāvājumu no to personu puses, kas ir gatavas strādāt algotu darbu.
2. Darba tirgū galvenā prece, ko pirkt un pārdot ir darbs, tādēļ galvenie dalībnieki darba tirgū ir darba ņēmējs un darba devējs, kā arī tiem ir viens kopīgs sasniedzamais mērķis – gūt peļņu.
3. Darbaspēka pieprasījums ir atkarīgs no dažādiem ekonomiskiem, sociāliem un politiskiem faktoriem un to veido visi darba devēji, kuriem ir nepieciešams darbaspēks, jo tas ir viens no svarīgākajiem ražošanas resursiem.
4. Darbaspēka piedāvājumu veido darbspējīgā vecuma cilvēki, kas ir 15-64 gadu vecums, kuri ir ekonomiski aktīvi, respektīvi, ir nodarbināti, vai arī meklē darbu.
5. Latvijas mazumtirdzniecības nozarē valda oligapolistikā konkurence. Lielākie uzņēmumi pēc apgrozījuma mazumtirdzniecības nozarē ir SIA MAXIMA LATVIA un SIA RIMI LATVIA, kas veido 60% no ikdienas pārtikas preču mazumtirdzniecības.
6. Vislielāko izaugsmi mazumtirdzniecības nozare piedzīvoja pēc Latvijas Republikas iestāšanās Eiropas Savienībā, ko ietekmēja cilvēku vēlme pēc labākiem dzīves apstākļiem un banku kreditēšanas politika.
7. Vislielākais kritums 2020.gadā mazumtirdzniecībā tika novērots nepārtikas precēm, taču pārtikas preču un degvielas patēriņš pieauga, kas ietekmēja darba tirgus rādītājus – aizņemto darba vietu skaitu, bezdarba līmeni un brīvas darba vietas (vakances).
8. Tirdzniecības nozares produktivitāte kopš 2000.gada ir palielinājusies par 20,4 tūkstošiem eiro, taču tā joprojām ļoti atpaliek no vadošajām tautsaimniecības nozarēm.
9. Mazumtirdzniecības nozarei pēc ESCO profesiju klasifikācijas, kur tiek noteiktas nepieciešamās prasmes, kompetences un atbildības, tiek izdalītas 4 apakšgrupas, no kuriem lielākā ir 52 grupa (tirdzniecības darbinieki).
10. Mazumtirdzniecības nozarei Latvijā ir svarīga nozīme gan kopējās pievienotās vērtības, gan nodarbinātības nodrošināšanā. Tās īpatsvars kopējā pievienotā vērtībā 2020.gadā sastādīja 14,5% un tajā strādāja 16% no visiem

tautsaimniecībā nodarbinātajiem iedzīvotājiem, kas ir lielākais nodarbināto skaits no visām tautsaimniecības nozarēm Latvijā

11. Visvairāk brīvo darba vietu periodā no 2017. līdz 2022.gadam bija valsts pārvaldes un aizsardzības nozarē, kā arī vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā.
12. Covid-19 pandēmija piespieda veikt izmaiņas ierastajā saimnieciskās darbības procesā, pārejot uz attālināto darbu, lai ievērotu epidemioloģiskās drošības pasākumus. Attālināti strādājošo darbinieku īpatsvars 2020.gadā vidēji tautsaimniecībā svārstījās no 8.9% līdz 18.3%, atspoguļojot ekonomikas reakciju uz Covid-19 pandēmijas viļņiem.
13. Ieviestie ierobežojumi atsevišķām nozarēm, kā piemēram, kultūras un izklaides industrijai liedza veikt savu saimniecisko darbību, taču sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu nozari ierobežoja, liedzot ieturēt maltīti klātienē, kas ļoti būtiski ietekmēja brīvo darba vietu skaita samazinājumu. Tomēr mazumtirdzniecības nozare pilnībā neizmantoja attālinātā darba iespējas, jo tikai 8% uzņēmumu 2020.gadā strādāja attālināti, kas bija trīs reizes mazāks par potenciālo, kas norāda uz to, ka nozare salīdzinoši lēni piemērojās jaunajiem apstākļiem.
14. Covid-19 ierobežojumi veicināja e-komercijas attīstību, kā rezultātā notika strauja preču un pakalpojumu tirdzniecības migrācija no fiziskās uz digitālo vidi. No 2020. līdz 2021.gadam par 8 procentpunktiem pieauga to Latvijas iedzīvotāju skaits, kas veic pirkumus internetā.
15. Mazumtirdzniecības nozares darbinieku aptauja atklāja, ka Latvijas uzņēmumi nebija gatavi pandēmijai, kā arī uzņēmumi, kuriem bija tādas iespējas, neveica pārprofilēšanos, lai turpinātu savu saimniecisko darbību citā veidā (piemēram, attālināti) vai citā jomā. Tāpat nozares uzņēmumi neizmantoja visu potenciālu, ko sniedz e-komercijas, jo 13% no respondentiem apgalvoja, ka uzņēmumi neizmantoja tiešsaistes veikalu kā tirdzniecības kanālu.
16. Pandēmijas ietekmē 58,87% no aptaujātajām sievietēm un 50% no vīriešiem atzīmēja, ka saņēma dīkstāves pabalstus, savukārt 31,45% sievietes un 24,5% vīriešu tika atlaisti vai paši atstāja savus amatus, kas norāda uz to, ka mazumtirdzniecības uzņēmumu saimnieciskā darbība Covid-19 pandēmijas laikā tika stipri ierobežota vai pat apturēta.
17. Vislielākās iedzīvotāju skaita izmaiņas tika novērotas 2020.gadā, ko ietekmēja augstais mirstības līmenis no COVID-19, samazinot darbaspēka piedāvājumu.

18. Vidējā neto alga Latvijas tautsaimniecībā no 2017. līdz 2021.gadam ir augusi par 75% (no 600 EUR līdz 1050 EUR).
19. IKP līmenis, kā arī importa līmenis 2021.gadā ir atgriezies pirms pandēmijas rādītājos, kas liecina par pandēmijas ietekmē radušajām izmaiņu sākuma beigu posmu. Tomēr eksporta līmenis, lai gan ir audzis, salīdzinot ar 2020.gadu, tomēr nav sasniedzis pirms pandēmijas līmeni, tādējādi Latvijas ārējās tirdzniecības bilances (eksporta-importa) saldo ir negatīvs.
20. Pieaugošais valdības parāds un inflācija rada draudus Latvijas tautsaimniecības turpmākajai attīstībai un izaugsmei, kā arī ierobežo mazumtirdzniecības nozares (kopējā pieprasījuma) pieaugumu. Nākotnē mazumtirdzniecības nozares attīstību negatīvi ietekmēs arī Krievijas karš pret Ukrainu, jo tas ierobežos noteiktu preču un izejvielu pieejamību un tirgotājiem būs jāmeklē alternatīvi piegādātāji, lai apmierinātu patērētāju pieprasījumu.

Balstoties uz izdarītajiem secinājumiem, autore izvirzījusi vairākus priekšlikumus, kas veicinātu darba tirgus situācijas uzlabošanu un mazumtirdzniecības nozares tālāko atgūšanos no Covid-19 pandēmijas:

1. **Labklājības ministrijai** ir nepieciešams paplašināt sociālo atbalstu cilvēkiem ar bērniem, kā arī ieviest papildus atbalsta mehānismus katram nākamajam dzimušajam bērnam ģimenē, lai ilgtermiņā pēc iespējas mazinātu iedzīvotāju skaita samazinājumu.
2. **Ekonomikas ministrijai** ir jāizskata iespējas ieviest atbalsta mehānismus uzņēmējiem, kuri iesniedz pamatotu biznesa plānu IKP celšanai un eksporta līmeņa celšanai, piemēram, jaunas ražotnes atvēršanu vai pārrobežu pakalpojumu sniegšanai.
3. **Pārtikas un veterinārajam dienestam** būtu jāsamazina prasības vietējiem (Latvijas) pārtikas mājražotājiem, lai celtu to konkurētspēju un mazinātu nepieciešamību pēc importa precēm, kas uzlabotu ārējās tirdzniecības bilances saldo un stimulētu iekšzemes pieprasījuma un IKP pieaugumu.
4. **NVA** ir vairāk jāizmanto aktīvie darba tirgus pasākumi, tajā skaitā jāpopularizē mūžizglītība, lai mazinātu neatbilstību starp darbaspēka piedāvājumu un pieprasījumu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. A.Sprūda, M.Andžāns, U. A. Bērziņa-Čerenkova, K. Bukovskis, V. Kleinberga, A. Bikovs pētījums “Starptautiskās attīstības scenāriji COVID-19 pandēmijas kontekstā” 2020, pieejams
https://www.bvef.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.bvef.lu.lv/6.ZINATNE/Instituti/LV_PEAK/reCOVvery-LV_Starpt_attist_scenariji.pdf, [skatīts 18.05.2022]
2. B. Sloka., E-grāmata “Darba resursi” (2010), pieejams
<https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=22290&chapterid=6815>, [skatīts 02.01.2022]
3. Baranovs O., Produktivitāte un attālinātais darbs Covid-19 pandēmijas ietekmē, pieejams:
https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnia_LV_PEAK/Produktivitates_dialogs/2021/Olegs_Baranovs_Kohezija_Latvija_un_Eiropas_Savieniba__quo_vadis_.pdf [skatīts 12.01.2022]
4. BVEF I. Šteinbuka un autoru kolektīva monogrāfija “Latvijas tautsaimniecība pandēmijas ēnā un pēckrīzes izrāviena iespējas” (2021)
5. Centrālā statistikas pārvaldes: Pieejams:
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/IRS010/table/tableViewLayout1/ [Skatīts 19.05.2022]
6. Centrālā statistikas pārvalde datu bāze, “ekonomiski aktīvie un neaktīvie iedzīvotāji”, pieejams <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nodarbinatiba/tabulas/nb260c/ekonomiski-aktivie-un-neaktivie-iedzivotaji> [skatīts 06.01.2022]
7. Centrālā statistikas pārvalde: Pieejams:
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__EMP__NBBA__NBB1/NBB070/[Skatīts 19.05.2022]
8. Centrālā statistikas pārvalde: Pieejams:
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/IRS010/table/tableViewLayout1/ [Skatīts 19.05.2022]
9. Centrālā statistikas pārvalde datu bāze, pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/ikp-gada/2411-iekszemes-kopprodukts-un-bruto-pievienotavertiba?themeCode=IK> [skatīts 11.01.2022]
10. Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze pieejams:
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_DV_DVB/DVB010 [skatīts 22.04.2022]

11. Covid-19 “Paziņojums par pulcēšanos aizliegumu un citiem ierobežojumiem”
Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-pazinojums-par-pulcesanos-aizliegumu-un-citiem-ierobezojumiem> [skatīts 19.05.2022]
12. Covid-19, “Par 2 metru distancēšanos, 2 cilvēku pulcēšanās ierobežojumu un citiem valdības lēmumiem” Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-par-2-metru-distancesanos-2-cilveku-pulcesanas-ierobezojumu-un-citiem-valdibas> [skatīts 19.05.2022]
13. Covid-19, “Paziņojums par ārkārtējās situācijas izsludināšanu Latvijā”, Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-pazinojums-par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu-latvija> [skatīts 19.05.2022]
14. Eiropas komisija “Informācija par darba tirgu”, pieejams <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2776&countryId=LV&acro=lmi&lang=lv®ionId=LV0&nuts2Code=%20&nuts3Code=®ionName=Valsts%20L%C4%ABmenis>, [skatīts 06.01.2022]
15. Eiropas komisija, Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI) 2021.gadā, EK, Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> [skatīts 06.05.2022]
16. Ekonomikas ministrija “Darba tirgus”, pieejams <https://www.em.gov.lv/lv/darba-tirgus>, [skatīts 06.01.2022]
17. Eiropas komisija “European Economic Forecast Spring 2021” (2021), pieejams https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip149_en.pdf , [skatīts 11.01.2022]
18. Eiropas Parlamenta Ziņojums “par Covid-19 sekām tirdzniecības jomā un aspektiem, kas saistīti ar tirdzniecību” (2021), pieejams https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0190_LV.html, [skatīts 19.05.2022]
19. Ekonomikas ministrija “Informācija tirgotājiem” (2022) , pieejams <https://www.em.gov.lv/lv/informacija-tirgotajiem>, [skatīts 19.05.2022]
20. “E-komercijas tirgus Latvijā 2021”, gemius AdHoc pētījums, 2021.gada februāris.
21. Ekonomikas ministrija NĀKOTNĒ STRATĒĢISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ <https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download> [skatīts 12.01.2022]
22. ESCO “profesijas” pieejams: https://esco.ec.europa.eu/lv/classification/occupation_main [skatīts 04.05.2022]
23. ESCO “par ESCO” pieejams: <https://esco.ec.europa.eu/lv> [skatīts 04.05.2022]

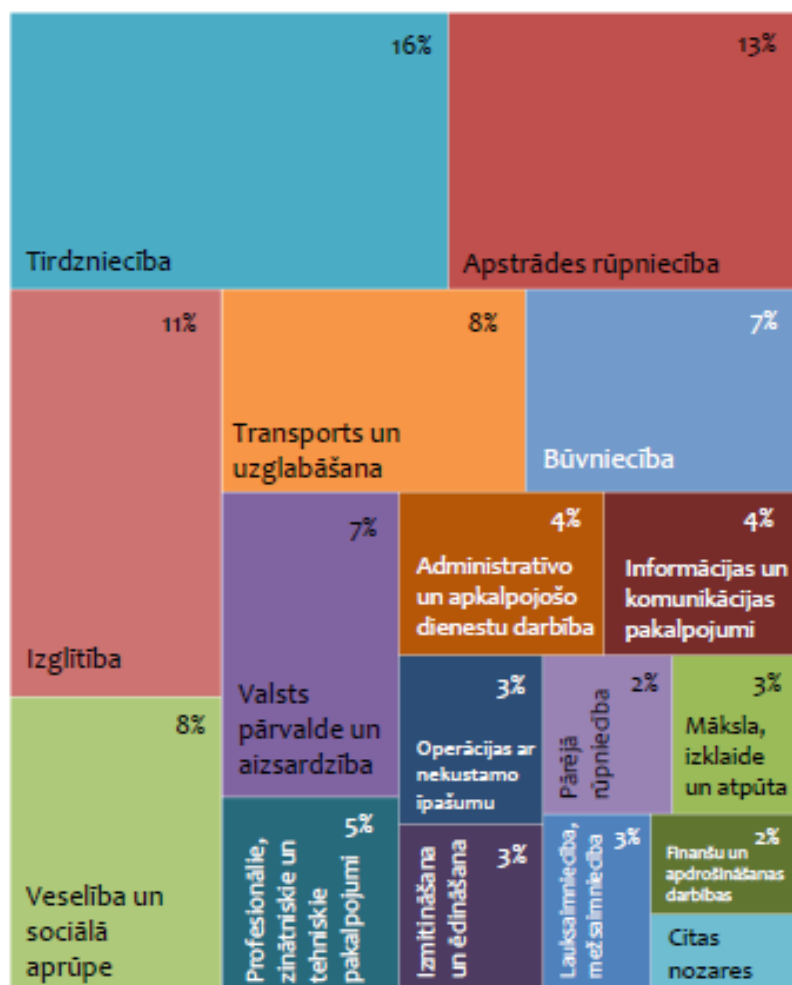
24. E.Brēķis, S.Jēkabsone, K.Purmalis, I. Čurkina, M.Brants, G.Eglīte, Pētījums “NĀKOTNĒ STRATĒĢISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ” (2013), pieejams <https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download>, [skatīts 01.01.2022]
25. Finanšu ministrija “Darba tirgus stabili atgūstas no pandēmijas laika ierobežojumiem”, pieejams <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/fm-darba-tirgus-stabili-atgustas-no-pandemijas-laika-ierobezojumiem> [skatīts 19.05.2022]
26. Finanšu ministrija “Covid-19 ierobežojumi tirdzniecības jomā būtiski ietekmējuši nozares rezultātus janvārī” (2021), pieejams <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/fm-covid-19-ierobezojumi-tirdzniecibas-joma-butiski-ietekmejusi-nozares-rezultatus-janvari>, [skatīts 19.05.2022]
27. I. Jorņiņa, J.Birzniece skolotāju grāmata “Ekonomika vidusskolām” (2017), pieejams <http://docplayer.lv/176967827-Ekonomika-vidusskol%C4%81m.html>, [skatīts 19.05.2022]
28. I. Kubliņš “Covid-19 ekonomikas termometrs: tirdzniecības nozare” pieejams <https://www.plz.lv/covid-19-ekonomikas-termometrs-tirdzniecibas-nozare/> [skatīts 19.05.2022]
29. Ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības tirgus dalībnieku paplašināšanās mazo veikalu formātos, Konkurences padome, Rīga, 2020
30. K.Purmalis Promocijas darbs (2011) “LATVIJAS DARBA TIRGUS ANALĪZE UN TĀ ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS”, pieejams https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5094/20255-Karlis_Purmalis_2011.pdf?sequence=1, [skatīts 01.01.2022]
31. Ko pērk un pārdod darba tirgū? Naudas skola, Latvijas Banka, pieejams <https://www.naudasskola.lv/lv/mana-ekonomika/limeni/7-9/darba-tirgus/darbaspeka-pieprasijums-piedavajums> [skatīts 02.01.2022]
32. Latvijas Bankas iniciēta diskusija “Ekspertu saruna: Kas valstij jā dara, lai atdzīvīnātu darba tirgu pēc pandēmijas?”, (2021) pieejams <https://www.makroekonomika.lv/ekspertu-saruna-kas-valstij-jadara-lai-atdzivinatu-darba-tirgu-pec-pandemijas>, [skatīts 19.05.2022]
33. Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca “Darba tirgus”, pieejams <https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=1&q=darbasp%C4%93ka%20piepras%C4%ABjums&id=936332&&g=1>, [skatīts 01.12.2021]
34. Latvijas Vēstnesis, “Statistika, nodarbinātība un bezdarbs” (1996), pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436>, [skatīts 06.01.2022]
35. Latvijas makroekonomikas apskats, LR EM, Rīga, 2021.gada oktobris.

36. Latvijas makroekonomiskais apskats, LR EM un CSP, Rīga, 2022.gada aprīlis
37. Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2021.
38. Latvijas makroekonomikas apskats, LR EM, Rīga, 2021.gada aprīlis.
39. Latvijas ekonomikas attīstības pārskats, LR EM, Rīga, 2020.
40. Labklājības ministrija, pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators/profesiju-klasifikators-aktualizets-2022gada-8aprili> [skatīts 04.05.2022]
41. Lursoft, pieejams: <https://statistika.lursoft.lv/lv/statistika/gada-parskati/ar-lielako-gada-apgrozījumu/2020/> [skatīts 11.01.2022]
42. Labklājības ministrija, pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators/profesiju-klasifikators-aktualizets-2022gada-8aprili> [skatīts 04.05.2022]
43. Latvijas produktivitātes ziņojums 2021, Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un Ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts “Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK” Rīga, 2021.gada decembris.
44. MK Nr.662 <https://www.vestnesis.lv/op/2021/191A.1>
45. Ministru kabineta noteikumos nr.264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikācijas-pamatprasibam> [Skatīts 04.05.2022]
46. Nodarbinātības valsts aģentūra “Darba tirgus prognozes, pieejams https://www.nva.gov.lv/lv/darba-tirgus-prognozes?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, [skatīts 22.04.2022]
47. Nodarbinātības Valsts aģentūra “Par mums”, pieejams <https://www.nva.gov.lv/lv/misija> [skatīts 06.01.2022]
48. Nodarbinātības Valsts aģentūra “Bezdarba statistika “ Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/bezdarba-statistika> [Skatīts 19.05.2022]
49. NVA mājas lapa, Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/oficiala-statistika> [Skatīts 19.05.2022]
50. Nacionālā enciklopēdija, pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/121992-Latvija> [skatīts 11.01.2022]
51. NĀKOTNĒ STRATĒĢISKI PIEPRASĪTĀKĀS PRASMES LATVIJĀ <https://www.em.gov.lv/lv/media/682/download> [skatīts 06.01.2022]
52. O.Krasnopjorovs, Latvijas bankas ekonomists “Divu ātrumu darba tirgus Covid-19 laikā”(2021), pieejams <https://www.makroekonomika.lv/divu-atrumu-darba-tirgus-covid-19-laika-0> [skatīts 22.04.2022]

53. Office for National statistics, Muhammed Khaliq “Impact of the coronavirus (COVID-19) pandemic on retail sales in 2020”, pieejams
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/articles/impactofthecoronaviruscovid19pandemiconretailsalesin2020/2021-01-28> [skatīts 22.04.2022]
54. Paula D., Tirdzniecības attīstība prasa izveicību un met izaicinājumu citām nozarēm, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/tirdzniecibas-attistiba-prasa-izveicibu-un-met-izaicinajumu-citam-nozarem> [skatīts 12.01.2022]
55. Pētījums „Par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā”, Rīga, 2013, Pieejams:
http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/P%C4%93t%C4%ABjums_Iedz%C4%ABvot%C4%81ju_noveco%C5%A1anas_ietekme_uz_n%C4%81kotnes_pras_mju_pied%C4%81v%C4%81jumu_LV.pdf [12.01.2022]
56. Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija NACE 2.redakcija, pieejams:
<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/klasifikacijas/nace-2-red/kodi> [skatīts 11.01.2022]
57. Statistika, nodarbinātība un bezdarbs (1996), pieejams
<https://www.vestnesis.lv/ta/id/38436> [skatīts 06.01.2022]
58. Sostero M., Milasi S., Hurley J., Fernández-Macías E., Bisello M., Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?, Seville: European Commission, 2020, JRC121193. <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc121193.pdf>
59. SPKC “Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālā biroja kopsavilkums par MERS-CoV respiratoro sindromu [i]” (2020), pieejams
<https://www.spkc.gov.lv/lv/informacija-profesionaliempasaulesveselibasorganizacijas-eiropas-regionala-biroja-kopsavilkums-par-mers-cov-respiratoro-sindromu-i>, [skatīts 01.01.2022]
60. Statista Research Department “Coronavirus: impact on the retail industry worldwide - Statistics & Facts” (2021), pieejams,
https://www.statista.com/topics/6239/coronavirus-impact-on-the-retail-industry-worldwide/#topicHeader_wrapper, [skatīts 19.05.2022]
61. Škapars R., Mikroekonomikas teorijas pamati, Latvijas Universitāte, Rīga, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1998
62. Vīle R., Laķis P., Cilvēka faktors: vadīšanas sociotehnoloģija, Rīga, “Avots”, 1988
63. Valsts kancelejas COVID-19 informatīvā mājaslapa “Par Covid-19” pieejams
<https://covid19.gov.lv/covid-19/par-covid-19>, [skatīts 01.01.2022]

64. Valsts ieņēmumu dienests, Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/nozaru-statistika> [skatīts 15.04.2022]
65. Valsts ieņēmumu dienests “profesiju atalgojums” pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/profesiju-atalgojums> [skatīts 04.05.2022]

PIELIKUMI

Aizņemtās darbavietas pa nozarēm 2020.gadā (%)⁸²

⁸² Latvijas makroekonomikas apskats, LR EM, Rīga, 2021.gada oktobris.

Informācija par profesiju atalgojumu atbilstoši profesiju klasifikatoram 2018.gada decembris – 2022.gada februāris⁸³

Profesiju klasifikators	2018				2019				2020			
	Vidējā stundas tarifa likme, EUR	80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, EUR	Darba vietu skaits	Darba vietu , kurās vidējā stundas tarifa likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, īpatsvars, %	Vidējā stundas tarifa likme, EUR	80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, EUR	Darba vietu skaits	Darba vietu , kurās vidējā stundas tarifa likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, īpatsvars, %	Vidējā stundas tarifa likme, EUR	80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, EUR	Darba vietu skaits	Darba vietu , kurās vidējā stundas tarifa likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, īpatsvars, %
51 INDIVIDUĀLO PAKALPOJUMU JOMAS DARBINIEKI	5,40	4,32	30 478	41%	5,80	4,64	30 548	40%	5,82	4,66	18 489	42%
52 TIRDZNIECĪBAS DARBINIEKI	5,14	4,11	51 601	39%	5,42	4,34	52 374	38%	5,36	4,29	49 014	37%
53 INDIVIDUĀLĀS APRŪPES DARBINIEKI	4,80	3,84	17 944	30%	5,23	4,19	18 357	34%	5,57	4,45	19 165	38%
54 APSARDZES PAKALPOJUMU JOMAS DARBINIEKI	5,81	4,65	15 995	33%	5,73	4,58	14 145	32%	6,08	4,86	13 601	31%

⁸³ Autore veidota tabula, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sniegto informāciju, pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/profesiju-atalgojums> [skatīts 04.05.2022]

Informācija par profesiju atalgojumu atbilstoši profesiju klasifikatoram 2018.gada decembris – 2022.gada februāris⁸⁴

Profesiju klasifikators	2021				2022			
	Vidējā stundas tarifa likme, EUR	80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, EUR	Darba vietu skaits	Darba vietu , kurās vidējā stundas tarifa likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, īpatsvars, %	Vidējā stundas tarifa likme, EUR	80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, EUR	Darba vietu skaits	Darba vietu , kurās vidējā stundas tarifa likme ir mazāka par 80% no vidējās stundas tarifa likmes valstī, īpatsvars, %
51 INDIVIDUĀLO PAKALPOJUMU JOMAS DARBINIEKI	6,15	4,92	23 525	40%	5,81	4,65	23 810	38%
52 TIRDZNIECĪBAS DARBINIEKI	5,86	4,69	48 991	36%	5,55	4,44	48 821	35%
53 INDIVIDUĀLĀS APRŪPES DARBINIEKI	6,48	5,18	19 790	37%	5,64	4,51	20 136	30%
54 APSARDZES PAKALPOJUMU JOMAS DARBINIEKI	6,67	5,33	13 790	29%	6,18	4,95	13 521	27%

⁸⁴ Autore veidota tabula, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sniegto informāciju, pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/profesiju-atalgojums> [skatīts 04.05.2022]

Anketa tirdzniecības darbiniekiem par darbu pandēmijas laikā

1. Lūdzu, norādiet savu dzimumu
 - Sieviete
 - Vīrietis
2. Lūdzu, norādiet savu vecumu
 - 19 gadi-25 gadi
 - 26-40 gadi
 - 40 gadi<
3. Vai saglabājat savu darba vietu, sākoties COVID-19 pandēmijai?
 - Jā, turpināju darba ikdienu kā ierasts
 - Nē, tiku atlaista/-s/vai pati/-s pametu darba vietu
 - Jā, bet mainīju amatu
 - Jā, bet saņēmu “dīkstāves” pabalstu
4. Vai Jūsu uzņēmums izmantoja iespēju aktualizēt savu produkcijas realizēšanu interneta vidē?
 - Jā, preču tirdzniecība, galvenokārt, norisinājās internetā
 - Jā, daļēji, preču tirdzniecība notika gan internetā, gan klātienē
 - Nē, preces tika pārdotas tikai klātienē
5. Vai Jūsu darba specifika pieļāva iespēju pildīt savus darba pienākumus attālināti?
 - Jā
 - Nē
6. Vai Jūs uzskatāt, ka darba devējs veica visus nepieciešamos pasākumus, lai pēc iespējas labāk ievērotu epidemioloģiskās drošības noteikumus un turpinātu saimniecisko darbību?
 - Jā
 - Jā, daļēji
 - Nē

Paldies par Jūsu atbildēm!